

Medgeneracijska solidarnost - prispevek k strpni družbi

treba vse skupine prebivalcev Slovenije aktivno vključiti v družbo, da bojo lahko njeni člani aktivno prispevali k polnejšemu življenju nas vseh.

Tudi tiste skupine, za katere se meni, da še niso zrele za samostojno življenje ali da so svoj prispevek že dale. Prepričani smo, da takih ljudi ni! Vsakdo lahko skupnosti nekaj prispeva in jo s tem bogati. Tudi otroci in starejši: skupini, ki ju družba, naravnana le na učinkovitost, prepogosto odrinja na rob.

Da bi prebili ta zid nerazumevanja, smo pripravili tudi to številko Biltena. V njej se osredotočamo na dve skupini prebivalcev, ki številčno močno določata naše življenje, po družbeni moči pa sta preveč pogosto marginalizirani.

Prispevki v tej publikaciji predstavljajo samo delček tistega, s čimer se ukvarja Varuh človekovih pravic, ko gre za otroke ali starejše. Pri tem moram posebej opozoriti, da Varuh nima niti moči niti pristojnosti, da bi to problematiko sam in v celoti urejal, saj je njegovo delo omejeno le na opozarjanje na kršitve, na katere naleti pri svojem delu ali jih opazi sam.

In namen tega Biltena je prav to: opozoriti družbo in državne institucije, ki so za to odgovorne, na to, da sta dve skupini ljudi vsaka na drugem koncu življenjskega cikla. Skupini, ki imata vsaka svoje posebne potrebe, na katere moramo posebej paziti, obenem pa imata tudi kapital, ki lahko obogati naše življenje. Kapital, ki ga je treba izkoristiti.

Moto poročila Varuha človekovih pravic za leto 2004 je poudaril vzajemni odnos med človekovimi pravicami in strpno družbo: zavzemanje za strpno družbo je ključni element varovanja človekovih pravic. Velja seveda tudi nasprotno: zaščita človekovih pravic prispeva k strpni družbi, v kateri mi neznani drugi ne pomeni le ovire mojemu boljšemu življenju, ampak skupaj ustvarjajo svojo prihodnost. Zato strpnosti ne pojmujejo le v pasivni obliki: Strpen sem, ker me on ne moti in me tudi nič ne briga! Nikakor! Strpnost pojmuje kot aktivno sodelovanje in zavzemanje za drugega človeka.

Tak odnos do drugega ni omejen le na dobrodelno dejavnost (čeprav je tudi zelo pomembna), ko nekemu nekaj damo, da lažje preživi, drugače pa z njim nimamo nič.

Bolj kot to predpostavlja tudi njegovo vključitev v družbo; štejemo ga kot sebi enakega in kot nepogrešljiv del skupnosti, ki jo kot mavrico sestavljajo različne barve družbenega spektra.

Pri Varuhu človekovih pravic še posebej opozarjamo na to, da je

MATJAZ HANŽEK, Varuh človekovih pravic

aktualna tema

Varstvo človekovih pravic na področju socialnega varstva

Pogled Varuha na kršitve pravic starejših 2-3

Položaj starejših na trgu delovne sile 4-5

Se pojavlja nova oblika socialne težave? 5-7

Zamolčane zgodbe 7-8

Moje - tvoje mnenje 8

ZMAGOVALNI SPISI NATEČAJA

Filmski natečaj (Ne) strpnost v drugačnosti 9-12

ROK ZA ODDAJO FILMOV 22. SEPTEMBER

Omejevanje sovražnega govora
na svetovnem spletu 13

Mediji in korist otroka 14

Ptički brez gnezda 15

Otrok pred sodiščem 16

Zastopanje otrok v pravnih postopkih

POSVET 20. APRILA V DS-U

..... 16

Varstvo človekovih pravic na področju socialnega varstva

1. SPLOŠNO

Pri Varuhu človekovih pravic RS se s področjem socialne varnosti, kamor spada pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, socialni prejemki in pomoči, institucionalno varstvo in otrokove pravice, ukvarja šest zaposlenih, ki imajo poleg omejenih področij še druge zadolžitve.

Delež pobud, ki zadevajo socialno varstvo, je v celotnem sklopu (približno tri tisoč na leto) zadev pri varuhu človekovih pravic zadnja leta razmeroma stabilen in je približno 12-odstoten, v to niso vštete pravice otrok in nekatere pobude, ki zadevajo več področij hkrati, a so lahko vodene tudi v drugih skupinah podatkov.

2. POSEBNA PODROČJA

2.1 Nasilje

Pričakujemo, da se bo v prihodnje povečalo število težav, povezanih z nasiljem, na kar država po našem mnenju ni ustrezno pripravljena. Zgolj kazenski pregon storilcev ne zadošča, treba je iz predhodne ocene stanja ugotoviti potrebne preventivne ukrepe in aktivnosti ter vnaprej opredeliti standarde (protokole) ravnanja posameznih služb ob pojavih nasilja.

Pričakovali smo, da bo vsaj del te problematike rešil zakon, ki bo urejal nasilje v družini. Po sklepu Državnega zbora bi morala zakon pripraviti vlada, vendar Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve takšnemu zakonu nasprotuje in namerava reševanje tega vprašanja začeti s pripravo nacionalne strategije, ki jo bo pripravilo še v tem letu.

2.2. Pravice starejših

Število pobud, ki se nanašajo na starejše občane, se povečuje. Ugotavljamo, da je še vedno premalo prostora v domovih za starostnike,

zlasti za bolne, ki za samostojno življenje niso več sposobni in se po odpustu iz bolnišnic ne morejo vrniti v družino, v zavodih pa zanje ni ustreznega prostora oziroma nege.

Od napovedane **reforme zdravstvenega varstva** zato pričakujemo, da bo končno odpravila vse dileme v zvezi z negovalnimi bolnišnicami in del zmogljivosti zdravstvenih zavodov namenila starejšim, ki potrebujejo posebno skrb in nego. Neučinkovitost na tem področju dokazuje, da so vsa vprašanja, ki zahtevajo multidisciplinarni pristop oziroma po svoji vsebini spadajo v pristojnost več ministrstev, zelo trd oreh, (ne)pristojnost posameznega ministrstva pa le izgovor za počasnost in nedelo.

Iz posameznih pobud, pa tudi iz odgovorov pristojnih organov na naše poizvedbe, ugotavljamo, da so standardi in normativi za zaposlovanje pri izvajalcih socialnovarstvenih storitev zelo restriktivni in pogosto nezadovoljivi. Zato smo vladi in ministrstvu predlagali, da zagotovita dodatne zaposlitve v takšnih institucijah. Žal bo ta cilj glede na politiko zaposlovanja v javnem sektorju zelo težko uresničiti; menimo, da bi del tega lahko rešili z javnimi deli.

2.3. Pravice otrok

S pravicami otrok se pri Varuhu intenzivneje ukvarjamo zadnja leta, pri čemer so težave otrok posebne in jih Varuh s svojimi metodami dela, ki jih opredeljuje zakon, le stežka uspešno rešuje. Pri tem je posebej treba omeniti, da Varuh ne more oziroma ne sme zastopati posameznikov v pravnih postopkih, kar bi bilo v primerih, ko so vključeni otroci, pogosto nujno.

Zato se naša vloga na tem področju omejuje le na nadzor dela vseh pristojnih organov, ne more pa nadomestiti njihovega dela. Pri tem lahko ocenimo, da je delo centrov za socialno delo na področju otrokovih pravic ustrezno in kakovostno, večja težava je delo sodišč.

Foto: Nataša Kuzmič

Varuh je že večkrat poudaril, da bi morali v sodnih postopkih sodelovati posebej usposobljeni tožilci, sodniki in odvetniki, saj bi le tako lahko uresničili zahteve Konvencije združenih narodov o otrokovih pravicah.

Žal se dogaja, da sodniki niso pripravljene pridobivati otrokovega mnenja v postopkih neposredno, še večja težava so dolgotrajni sodni postopki.

2.4. Družinski pomočnik

Kljub noveli zakona o socialnem varstvu, ki je uveljavila možnost družinskega pomočnika, ministrstvo za delo ni pravočasno imenovalo vseh komisij, ki bi omogočile uresničitev zakona.

Ta okoliščina je s stališča varovanja človekovih pravic nedopustna, saj neimenovanje članov komisije ne bi smelo posegati v pravice potencialnih upravičencev, še zlasti ne, če gre za daljše

P R A V I C E S T A R E J Š I H I N O T R O K

časovno obdobje nekaj mesecev, v katerem bi ti pravico lahko že koristili. Znanе so nam predlagane spremembe in dopolnitve zakona o socialnem varstvu, ki naj bi odločanje prenesle od omenjenih komisij na invalidske komisije pri Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje RS, vendar bi morala država do uveljavitve teh sprememb zagotoviti uresničevanje veljavne zakonodaje tako, kot je zapisana.

2.5. Pravice odvisnikov od prepovedanih drog

Ovisnost je po definiciji svetovne zdravstvene organizacije (WHO) opredeljena kot bolezen, zato mora biti skladno s predpisi zagotovljena pravica do zdravljenja, ki vključuje poleg medicinske tudi psihosocialno rehabilitacijo. Pri varuhu ne vidimo razumnega razloga, da je ta zagotovljena odvisnikom od alkohola, odvisnikom od prepovedanih drog pa ne.

Zato smo z zadovoljstvom sprejeli pozitivno spremembo pri odločanju zdravniških komisij v zvezi s priznavanjem pravice dočasne zadržanosti z dela in s tem pravice do nadomestila zaradi bolezni tistim odvisnikom od nedovoljenih drog, ki so bili pred vključitvijo v program zdravljenja, zaposleni.

Takšne odločitve potrjujejo naše stališče, da imajo vsi odvisniki pravico do nadomestila ves čas zdravljenja bolezni odvisnosti. V odgovoru na naše letno poročilo je vlada obljubila, da bo problem preučila in skušala rešiti s predvidenimi spremembami zdravstvene zakonodaje.

2.6. Pomoč delavcem v podjetjih

Omenimo še problem, ki nikakor ni zanemarljiv, vendar Varuh človekovih pravic na njegovo rešitev nima vpliva. Ugotavljamo, da se vse bolj redko izvaja storitev iz 18. člena Zakona o socialnem varstvu - pomoč delavcem v podjetjih, zavodih in pri drugih delodajalcih.

Gre za svetovanje in pomoč pri premagovanju težav, ki jih imajo delavci v zvezi z delom v delovnem okolju in ob prenehanju delovnega razmerja, ter pomoč pri uveljavljanju pravic iz zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter otroškega in družinskega varstva. Ker naraščajo stresne situacije na delovnih mestih, menimo, da bi morali zlasti večji delodajalci v skrbi za zdravje in varnost delavcev znova zaposliti ustrezne strokovnjake.

Žal so v prizadevanju za večji dobiček med prvimi "odpisanimi" običajno strokovni delavci, ki opravljajo to storitev, saj njenih učinkov ni mogoče preprosto izmeriti v denarju oziroma izraziti v delu dobička.

2.7. Pravice invalidov

Pobude, ki jih prejemo glede invalidskega varstva in zavarovanja, se večinoma nanašajo na delo izvedenskih komisij pri zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zlasti pa na dolgotrajno odločanje, saj pobudnikom večinoma ni znano, da ima zavod za odločitev o pravicah iz invalidskega zavarovanja z zakonom določen kar šestmesečni rok, kadar je za odločitev nujno tudi izvedensko mnenje. Z zavodom smo vzpostavili korektno sodelovanje, ki nam omogoča, da nekatere poizvedbe opravimo po telefonu in s tem precej skrajšamo postopke.

Varuh podpira tudi prizadevanja ministrstva, da bi prejemki invalidov temeljili na različnih okoliščinah, in ne le na različnem statusu.

2.8. Pravice bolnikov

Pravice bolnikov spadajo v zdravstveno varstvo in zavarovanje, vendar jih statistično vodimo v okviru socialne varnosti. Omenimo le, da se tudi na tem področju število pobud v zadnjih letih povečuje, veliko pričakujemo od zakona, ki naj bi po zagotovilih vlade določil postopek uveljavljanja ter

Foto: Nataša Kuzmič

vsebinsko posameznih pravic bolnika in njegovih sorodnikov.

2.9. Vloga civilne družbe

Ugotavljamo, da možnosti za organiziranje prostovoljnih oblik socialnega dela še niso v celoti izkoriščene in da ima družba kot celota na tem področju še velike rezerve.

Sodelovanje izvajalcev socialnovarstvenih storitev ter prostovoljnih društev in združenj je večkrat slabo, kar ni v korist upravičencem. Socialni zavodi in civilna družba ne bi smeli zastopati dveh polov, temveč bi morali predstavljati celoto, v kateri vsak opravi svoj del zadržitev.

Civilna družba in socialni zavodi se pogosto vidijo kot nelojalni konkurenti pri sredstvih, ki naj bi bila namenjena za njihovo dejavnost, pri čemer navidezno oziroma kratkoročno pridobi le država kot plačnik storitev, ne pa posameznik, ki mu je ta storitev tudi namenjena.

Seveda mora država zagotoviti pregledno financiranje dejavnosti in ustrezen nadzor nad namensko porabo sredstev, drugače se del nujno potrebne energije porabi za medsebojno prepričevanje in prerekanje o dodeljenih sredstvih, kar lahko že dlje časa spremljamo v okviru invalidskega varstva.

ljenih sredstvih, kar lahko že dlje časa spremljamo v okviru invalidskega varstva.

3. SKLEPNO

Na splošno ugotavljamo, da se ljudje premalo zavedajo svojih pravic, čeprav se njihovo poznavanje iz leta v leto izboljšuje. Žal se odnos zaposlenih v javnih službah, ki naj bi omogočili storitve posamezniku ali njegovi družini, še prevečkrat izkazuje v miselnosti, da je treba pravice razlagati kar se da omejevalno, ne pa (zlasti v dvomu ali ob nejasni zakonski določbi) v korist posameznika. Zato odgovorni mnogokrat poiščejo povsem nove razlage zakonskih vsebin, ki možnosti za uresničitev določene pravice omejijo ali celo onemogočijo. Zlasti na področju socialnega varstva v širšem smislu ugotavljamo, da posamezniki svojih pravic pogosto ne poznajo ali ne vedo, na koga se lahko obrnejo.

Zato bi zlasti centri za socialno delo mnogokrat lahko opravili svoje delo bolje in stranke seznanili z vsemi možnostmi, ki so jim na voljo, ne le v sistemu socialnega varstva, kot ga opredeljuje zakon o socialnem varstvu, temveč tudi glede zaposlovanja, stanovanj, pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Pri tem seveda ne mislimo, da bi morali centri za socialno delo ponujati pravno pomoč na vseh navedenih področjih, vendarle bi morali biti usposobljeni za ugotavljanje, kako bi bilo mogoče stranki pomagati in ji o tem posredovati ustrezne informacije.

Tudi socialni zavodi, ki opravljajo institucionalno varstvo, svojim stanovalcem mnogokrat ne dajo vseh informacij o možnostih za pridobitev raznih dodatkov in prejemkov. Zato menimo, da bi moralo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve pripraviti ustrezen informacijski pripomoček (brošuro, letak ...), ki bi bil na voljo v vseh socialnih zavodih in bi uporabnikom omogočal, da se seznanijo z vsemi možnostmi, ki jim jih omogoča sistem socialnega varstva. Naloga vseh izvajalcev na tem področju, ministrstva in drugih državnih organov, je, vključno z Varuhom človekovih pravic, tudi promocija pravic.

To nalogo skušamo pri Varuhu uresničiti zlasti pri varstvu otrokovih pravic, saj menimo, da jim je od vseh posebej ranljivih skupin prebivalstva treba zagotoviti posebno pozornost. V primerjavi s starejšimi, invalidi, bolniki in podobnimi skupinami jim namreč ni zagotovljena posebna institucionalizirana ureditev (poseben državni organ, društvo, združenje in drugo). V prihodnje bomo skušali pravice in pomen njihovega varovanja približati tudi starejšim in inštitucijam, ki skrbijo za varovanje njihovih pravic.

Varovanje človekovih pravic starejših

Vsi, ki se zavedamo posledic staranja prebivalstva v Sloveniji in v drugih državah EU, vemo, da to vprašanje zahteva uveljavitev celovitega pristopa pri obravnavanju posebnih potreb in pravic starejših. V zahodni družbi, ki jo ženejo predvsem gospodarstvo in koristi, so starejši pogosto obravnavani kot breme, in ne kot korist skupnosti. Nanje ne gledamo več kot na koristne in produktivne ljudi, ampak kot tveganje za sistem socialnega varstva in dejavnik, ki povzroča rast stroškov zdravstvenih in socialnih storitev. Zdi se, da dlje ko ljudje živijo, večja je politična težnja za zmanjševanje njihovih ugodnosti in storitev. Takšne stvari vsekakor ogrožajo etične vrednote, solidarnost, odgovornost in povezanost družbe. Zato se je treba temu ostro upreti.

Mnogi strokovnjaki ugotavljajo, da so starejši neupravičeno potisnjeni iz družbenega dogajanja. Izkušnje kažejo, da so njihove pravice z vidika participacije v družbi in upoštevanja njihovih izkušenj prepogosto spregledane, in to v škodo njih kot posameznikov in tudi družbe kot celote.

Čeprav so pri nas človekove pravice in temeljne svoboščine varovane na najvišji, torej ustavnopravni ravni, je pogosto vidno razhajanje med njihovim zakonskim in dejanskim uresničevanjem. Varuh človekovih pravic se pri obravnavi kršitev pravic ali njihovem varovanju ne naslanja samo na načelo zakonitosti, ampak tudi na načelo pravičnosti, kar je še zlasti pomembno pri obravnavi pravic in svoboščin starejših.

Zanj so obvezujoče tako slovenska zakonodaja kot tudi mednarodne konvencije, listine in deklaracije, h katerim je država pristopila.

Da bi poudarili mednarodni vidik varstva pravic starejših, izpostavljamo tiste določbe **Evropske socialne listine**, ki se nanašajo na starejše.

Evropsko socialno listino so vlade članic Sveta Evrope podpisale in se v njej zavezale za čim večjo stopnjo enotnosti glede varovanja in uresničevanja idealov in načel ter pospeševanja gospodarskega in družbenega napredka. Listina pri nas velja od 1. julija 1999. Posebno pomemben je 23. člen, v katerem so se države pogodbenice zavezale, da z namenom zagotavljanja učinkovitega uresničevanja pravic starejših oseb do socialnega varstva neposredno ali v sodelovanju z javnimi ali zasebnimi organizacijami sprejmejo ali spodbujajo ustrezne ukrepe, katerih namen je:

- omogočiti starejšim osebam, da ostanejo polnopravni člani družbe tako dolgo, kot je to mogoče, in to:
 - a) z ustreznimi sredstvi, ki jim omogočajo spodobno življenje in aktivno vlogo v javnem, družbenem in kulturnem življenju;
 - b) z informacijami o službah in možnostih, dosegljivim starejšim osebam, ter o priložnostih, da jih uporabijo;
- omogočiti starejšim ljudem, da si svobodno izberejo svoj življenjski slog in zaživijo samostojno v domačem okolju tako dolgo, kot želijo in zmorejo:
 - a) z nastanitvijo, prilagojeno njihovim potrebam in zdravstvenemu stanju, ali ustrezno pomočjo pri prilagajanju nastanitve;
 - b) z zdravstveno nego in storitvami, ki jih potrebujejo glede na svoje zdravstveno stanje;
- jamčiti starejšim osebam, ki živijo v ustanovah, ustrezno pomoč, pri tem pa spoštujejo njihovo zasebnost in sodelovanje pri odločitvah, ki se nanašajo na življenjske razmere v ustanovi.

Ob tem je treba omeniti še naslednje člene Evropske socialne listine:

- 12. člen, ki govori o pravici do socialne varnosti in zavezi posamezne podpisnice za uresničitev te pravice,
- 13. člen, ki govori o pravici do socialne in zdravstvene pomoči,
- 14. člen, ki zagotavlja pravico do storitev socialnovarstvenih služb,
- 15. člen, ki govori o pravici invalidnih oseb do samostojnosti, vključevanja v družbo in sodelovanja v življenjski skupnosti,
- 16. člen, ki govori o pravici družine do socialnega, pravnega in ekonomskega varstva,
- 20. člen, ki govori o enakih možnostih ne glede na spol,
- 30. člen, ki govori o pravici do varstva pred revščino in socialno izključenostjo, ter
- 31. člen, ki govori o pravici do nastanitve.

V luči varovanja pravic in spoštovanja teh določil Varuh človekovih pravic ugotavlja, da se starejše osebe obračajo nanj manj pogosto, kot bi pričakovali. To je verjetno posledica tega, da se starejši praviloma ne pritožujejo oziroma so premalo seznanjeni z možnostmi za varovanje svojih pravic. Vsebinsko so pobude precej raznolike in se nanašajo na prav vsa področja, ki jih Varuh obravnava v okviru svojih pristojnosti. Nanašajo se na pravico in odmero starostne, invalidske in vdovske pokojnine, pravico do invalidnine in dodatka za pomoč in postrežbo, vprašanje zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja, dolgotrajnost sodnih in upravnih postopkov, pravico do storitev in dajatev socialnega varstva, nekatere pobude se nanašajo tudi na kršenje osebnega dostojanstva, žal, včasih kažejo tudi na nasilje nad starejšimi, precej pa je tudi nekdanjih imetnikov stanovanjske pravice, ki živijo v denacionaliziranih stanovanjih.

Pogoste so pobude starejših občanov, ki so uporabniki domskega ali drugega institucionalnega varstva ali pa živijo sami in zapuščeni doma. Še vedno se čuti pomanjkanje mest v domovih za starostnike, tudi čakalne dobe so predolge. To še zlasti velja v primerih bolnih starostnikov, ki za samostojno življenje niso več sposobni in jih po odpustu iz bolnišnic ni mogoče na hitro nikjer namestiti. To narekuje zagotovitev zadostnega števila tako imenovanih negovalnih postelj (najbolje v okviru bolnišnic), kjer bi bili starostnikom omogočeni podaljšana zdravstvena nega in socialna oskrba. Preveč je tudi primerov, ko se na nas obračajo starejši občani in povedo, da so sami, bolni, pogosto se lahko le delno premikajo. Mnogokrat se šele po naši intervenciji za takega starostnika organizira pomoč na domu, včasih tudi institucionalno varstvo.

Poznamo primere starostnikov v domovih in oskrbovancev v socialnovarstvenih zavodih, ki se na Varuha obračajo zaradi domnevno neustrezne nege, odnosa osebja, ki jih varuje in neguje, kakovosti hrane in nezmožnosti sodelovanja pri pomembnih odločitvah, ki se nanašajo na organizacijo življenja v domu. Večkrat se ob pritožbi starostnika pokaže, da dejansko ne gre za slabo ali nekorektno nego, ampak za preprosto osamljenost starega človeka, ki si želi le bližine sočloveka, pogovora in človeške topline. Premalo se zavedamo, da je bližina prijaznega človeka za vsakogar, še posebej pa bolnega ali starega, posebnega pomena. Ob tem lahko mirno zapišemo, da je glede na potrebo po komunikaciji in bližino sočloveka v naših domovih za starostnike zaposlenih premalo ustrezno usposobljenih ljudi.

Ne moremo trditi, da v družbi ni mehanizmov, ki bi starejšim zagotavljali dobro sobivanje v naši družbi. Vendar vse prevečkrat ugotavljamo, da so v bitko za boljši kruh vpeti otroci in drugi sorodniki pozabili na starejše in jih prepustili socialnim ustanovam, ki se včasih zganejo šele na opozorilo.

European Social Charter (revised)

Naslovnica Evropske socialne listine; Vir: Svet Evrope, 1996

P R A V I C E S T A R E J Š I H I N O T R O K

O njihovih pravicah, načinu življenja prepogosto odloča stroka ali svojci. Sami imajo premalo možnosti za varstvo svoje samostojnosti in samobitnosti, pogosto svojih pravic tudi ne poznajo ali pa ne vedo, na koga se lahko obrnejo.

Ko govorimo o pravicah starejših, moramo posebej izpostaviti pomembno nalogo družbe, da čim več starostnikom omogoči čim daljše bivanje na svojem domu. O tem govori druga alineja 23. člena Evropske socialne listine in prav pri uresničevanju te mednarodne zaveze smo v naši državi še zelo šibki.

Kot socialna država, zdrava družba in nenazadnje predstavniki stroke moramo narediti več za kakovostno staranje prebivalstva. Ne gre samo za zagotovitev pokojnine. Nujni so programi za samostojne ljudi v tretjem življenjskem obdobju (zaposlitev in delo, medsebojno povezovanje, izobraževanje, prostočasne dejavnosti in drugo), čim bolj celoviti programi za delno samostojne starejše ljudi (pomoč in nega na domu, centri za pomoč na daljavo, varovana stanovanja, usposabljanje družinskih članov, uvajanje in usposabljanje prostovoljstva in podobno) in dograjeni programi za popolno oskrbo starostnikov (dnevno varstvo, domovi, druge družine in podobno).

Varuh se prav zaradi zavedanja o staranju prebivalstva in posledično večanju števila oseb, ki zaradi starosti, bolezni ali drugih okoliščin postajajo odvisni od institucij in posameznikov, vse bolj posveča varovanju pravic starejših ljudi, naj gre za varovanje pravic iz delovnega razmerja ali za pravice, ki jih morajo starostniki uživati v pokoju. Poleg rednega dela na pobudah, ki jih na nas naslavlja starejši, in že utečenega rednega letnega nadzora institucij, ki izvajajo socialno varstvene storitve, smo se v dogajanja v naši družbi vključili tudi drugače. Začeli smo aktivno sodelovati pri opozarjanju

družbe na težave, ki nastajajo kot posledica staranja prebivalstva, in iskati možnosti za celovitejše varovanje pravic starejših v naši družbi. Starejše želimo seznaniti s pravicami, ki jih imajo, in jim približati načine za njihovo uveljavljanje.

Ker ugotavljamo, da je v dejavnostih, namenjenih starejšim, premalo oseb, ki bi znale ustrezno ravnati, je treba omogočiti in organizirati usposabljanje že zaposlenih in prostovoljcev (tudi v okviru programa javnih del), ki bi aktivno sodelovali pri zagotavljanju varnejšega in prijetnejšega danes in jutri za naše starostnike. Treba si je prizadevati za čim večjo ozaveščenost družbe, med drugim ustrezno predstaviti delo prostovoljnih in dobrodelnih organizacij, saj nobena družba ni tako bogata, da bi lahko vse dajatve in storitve financirala sama. Pomoč ljudi, ki želijo pomagati in se želijo tudi usposabljeti, je za vsako družbo neprecenljive vrednosti.

Zato je naloga vseh nas, da sebe in druge, tudi starejše, seznanjamo s pravicami, ki jih imajo starejši. V družbi, ki se stara, kot je to primer pri nas, mora pojem medgeneracijske solidarnosti zavzemati osrednje mesto. V narodu, ki je številčno šibak, je pomemben in dragocen vsak posameznik. Veliko lahko k zavedanju o starosti, o pravicah starejših in možnostih, ki jih imajo starejši za zadovoljevanje svojih potreb in pravic, prispevajo tudi mediji.

V starejših moramo spodbuditi zavedanje o njihovih pravicah in jim pojasniti, kje in kako jih lahko uveljavljajo. Treba jih je vključiti v družbeno dogajanje, jim pokazati, kako koristni so lahko in kako jih družba potrebuje. Nujno jih je motivirati, da bi čim dlje ostali delavni in družbeno aktivni. Tako kot starejši ne morejo brez mladih, tudi mladi ne morejo brez starejših; gre za vzajemen odnos med generacijami, ki edini lahko vodi v zdravo družbo.

Položaj starejših oseb na trgu delovne sile

Varuh človekovih pravic stalno opozarja na težavo zaposlitvenih možnosti za starejše. Pri svojem delu se srečujemo z dolgotrajno brezposelnimi starejšimi delavci, pogoste so tudi pobude, ki opozarjajo na diskriminacijo bodisi pri zaposlovanju bodisi pri napredovanju, izobraževanju in ohranjanju zaposlitve starejših delavcev.

EU se zaveda tega vprašanja že dolgo. Raziskave kažejo, da je pred Evropsko unijo eden najtrših problemov, to je vpliv starajoče se populacije na zaposlovanje in trg delovne sile.¹ Glede na to in tudi zaradi številnih socialnih posledic ob nedopustnosti starostne diskriminacije so v EU v zadnjih letih sprejeli več resolucij in deklaracij, ki predlagajo nacionalnim vladam, da sprejmejo posebne ukrepe, socialnim partnerjem pa, da med delodajalci povečajo zavedanje o posledicah, ki spremljajo pričakovano rast števila starejših ljudi. Zato naj spodbujajo reintegracijo starejših nezaposlenih delavcev, skušajo odstraniti pravne ovire v zaposlovanju starejših delavcev in ohranjajo delovna mesta takih delavcev.

Ob tem se v vseh državah opazata dva spremljajoča dejavnika: rastoči državni primanjkljaj in starajoča se populacija. Oboje skrbi večino držav EU, zato so prisilile nekatere delodajalce, da premislijo o svojih pristopih k starejšim delavcem.² Pet elementov - vrnitev vlaganja v človeški potencial, preprečevanje izpada znanja, maksimiziranje potencialov, iskanje odgovorov na demografske spremembe in promoviranje različnosti - ne pomeni samo bonus za delodajalce, iz teh spoznanj se morajo učiti tudi starejši delavci.³

Delodajalci morajo v svoja prizadevanja za izboljšanje pogojev starejših delavcev vključiti tudi sindikate. Njihovo delo mora temeljiti na treh elementih: socialni pravičnosti, zmanjšanju zgodnjega izstopa iz dela in medgeneracijski solidarnosti.⁴

In Slovenija? Značilnosti problematike starejših brezposelnih se pomembno ne razlikujejo od tistih v državah Evropske unije. Tudi v Sloveniji stroški pokojninskega in invalidskega sistema sestavljajo več kot polovico izdatkov celotnega slovenskega sistema socialne varnosti, so torej prevelika obremenitev za financiranje sistema oziroma aktivne zavarovance, delodajalce in državo. Tudi v slovenskem pravnem sistemu država uporablja razne oblike prilaganja

novonastalim razmeram (spremembam, ki jih prinaša nova družbena ureditev - prehod, izguba trgov, splošna recesija, predvsem pa demografske spremembe).

Zato skušamo z uvedbo novega pokojninskega in invalidskega sistema zvišati upokojitveno starost in posledično skrajšati povprečno dobo uživanja pokojnine. Posledica višanja upokojitvene starosti je daljše trajanje zaposlitve in aktivnosti starejših. Prav delo starejših se tako z vidika delavcev kot delodajalcev ocenjuje različno. Pri nekaterih opazamo, da želijo čim prej skleniti zaposlitev in se upokojiti (zaradi nezadovoljstva pri delu, slabe plače, negotovosti zaposlitve, izčrpanosti, bolezni), drugi želijo čim dlje ostati zaposleni in aktivni. Pri delodajalcih pa skoraj praviloma prevladuje interes, da bi starejše delavce nadomestili z mlajšimi. Predvidevajo namreč, da so mlajši pri delu uspešnejši.

To za državo in njen pravni sistem pomeni, da mora skladno z višanjem upokojitvene starosti in seveda zaradi posledic neugodnih demografskih gibanj (padanje števila mladih in večanje števila starejših delavcev) urediti posebno varstvo starejših delavcev v zvezi z delom, med brezposelnostjo in pri uveljavljanju pravice do raznih vrst socialnih transferjev.

Ustvarjati bi morala tudi pogoje za ohranitev delovnih mest za starejše delavce, njihovo prilagajanje, izobraževanje, motiviranje in v družbi ustvarjati pogoje za boljšo promocijo starejših oseb na trgu delovne sile ob vnovičnem vključevanju v delovni proces.

Gre torej za vprašanje ravnanja s človeškimi viri, ki mu, kot kažejo vse ocene, v slovenskem prostoru še nismo namenili zadostne pozornosti. Predvsem namenjamo vse premalo pozornosti izobraževanju vodstvenih, menedžerskih kadrov, saj lahko z izkustveno gotovostjo trdimo, da večina menedžerjev nima ustrezne izobrazbe za ravnanje s človeškimi viri.

Zaradi izrazite rasti števila brezposelnih oseb, v zadnjih letih pa prav porasta brezposelnih v starostni skupini nad 40 leti starosti, moramo pogoje zaposlovanja starejših brezposelnih in sisteme socialne varnosti prilagoditi novemu stanju.

¹ Age Barriers in Employment, Research Summary, EC, Luksemburg, 1997, s. 5.

² Investing in Ageing Workers, A Framework for Analysing Good Practice in Europe, EF, Working Paper No.: WP/95/33/EN, s. 3-5.

³ Investing in Ageing Workers, A Framework for Analysing Good Practice in Europe, EF, Working Paper No.: WP/95/33/EN, s. 5-9.

⁴ Investing in Ageing Workers, A Framework for Analysing good Practice in Europe, EF, Working Paper No.: WP/95/33/EN, s. 9-12.

P R A V I C E S T A R E J Š I H I N O T R O K

Foto: Urh Vrenjak

Podatki o obnavljanju delovne sile torej kažejo, da se bo obseg delovne sile po naravni poti zmanjševal. V povprečju se bosta tako zamenjali le približno dve tretjini vsakoletne delovne sile, zaradi poslabšanja starostne strukture delovne sile pa bodo zelo narasle izgube zaradi smrtnosti. Vse to kaže, da bodo demografske razmere kljub povečanju aktivnosti ter znižanju obolevnosti in smrtnosti starejšega prebivalstva vplivale na večje zmanjšanje ponudbe delovne sile v Sloveniji. **Slovenska družba in njeno gospodarstvo se bosta morala navaditi uporabljati precej starejšo delovno silo.**

Z vidika predvidenih demografskih gibanj naj bi se starejšim delavcem v Sloveniji in drugih državah Evropske unije kazali boljši časi. Nujno pa se je tega vprašanja lotiti že danes in takoj pristopiti k oblikovanju aktivnosti in ukrepov za usposabljanje starejših delavcev za nove delovne izzive, motivacijo in vztrajanje v delovnem procesu, treba je izvajati pritiske na delodajalce, da bi skrbeli za starajočo se delovno silo in tako zagotovili ohranjanje delovnih mest.

Rešitve vidimo v programih za reševanje problema starejših delavcev (Combating age barriers in employment) po vzoru sedmih evropskih držav Evropske unije.

Aprila 1994 je Evropska fundacija za izboljšanje življenjskih in delovnih pogojev⁵ dala pobudo za izdelavo evropskega projekta **Premagovanje starostnih ovir in možnosti za okrepitev pri delu in učenje (treniranje)**.⁶ Raziskava temelji predvsem na pobudah za ohranjanje dela, reintegraciji in vnovični usposobitvi starejših delavcev za delo, in ne na upokojevanju in odhodu teh delavcev s trga delovne sile.

Izbranih je bilo sedem držav, in sicer Italija, Francija, Nemčija, Velika Britanija, Nizozemska, Belgija in Grčija. Raziskave dokumentirajo in analizirajo

starostne ovire pri zaposlovanju skupaj s primeri ukrepov za boljše delo menedžerjev s starejšimi delavci tako v zasebnem kot javnem sektorju. Izsledki raziskav, sklepi in priporočila sedmih projektnih držav Evropske unije nedvoumno kažejo, da so ukrepi, namenjeni starajoči se delovni sili, neizogibni. Glavni dejavniki morajo postati **ozaveščeni delodajalci**, ki ob pomoči države, lokalnih oblasti, sindikatov, zaposlovalnih agencij in nevladnih organizacij v svojih delovnih okoljih sprejemajo takšne ukrepe, ki bodo omogočali trajno izobraževanje in trening starejših delavcev z namenom njihove integracije in reintegracije v nove delovne procese. Nujna je široko zastavljena akcija za oblikovanje novih fleksibilnih delovnih možnosti za starejše delavce.

Posebno pozornost je treba torej nameniti promociji starejših delavcev (poudarjanje pomena njihovega znanja, spretnosti in izkušenj), ozaveščanju delodajalcev o njihovih prednostih in preprečevanju njihove diskriminacije na trgu delovne sile.

Raziskave še kažejo, da se delodajalci, sindikati, vlade, starejši delavci, niti civilna družba še ne zavedajo dovolj, kako pomembna postaja skrb za starajočo se delovno silo. S prezgodnjim odhodom starejše delovne sile s trga dela nastajajo nepremostljive težave zaradi preobremenitev vladnih proračunov za izdatke za pokojninske oziroma socialne transferje. S tem se tudi izgublja pomembno znanje in spretnosti, pojavljajo se nove družbeno-psihosocialne težave zaradi izključitve velikega števila še aktivnega dela prebivalstva iz delovnih procesov in predvideno postopno lotevanje vprašanja pomanjkanja delovne sile.

Kako se lotiti izobraževanja (treniranja) starejših delavcev, je predstavljeno v knjigi P. C. Pletta in B. T. Lester **Treniranje starejših ljudi (Training for Older People)**.⁷ Ne moremo mimo posebnosti, ki jih je treba upoštevati pri izobraževanju starejših delavcev. To so sociološki, ekonomski in psihofizični temelji izobraževanja odraslih, njihova zaposlitev - življenjska in delovna izkustva, motivi, interesi in njihov odnos do izobraževanja.⁸ V andragoški didaktiki (znanost o poučevanju odraslih) so principi izobraževalnega dela z odraslimi temeljna izhodišča, ki opozarjajo na posebnosti organizacije in ureničevanja tega izobraževanja. Gre za načela demokratičnosti, prostovoljnosti, integrativnosti, funkcionalnosti, raznovrstnosti in dinamičnosti ter druga specifična načela.⁹ Izpostavimo tri najpomembnejša:

- načelo demokratičnosti; odraslega, ki se izobražuje, moramo jemati kot sodelavca, imeti mora pravico in možnost, da razpravlja o organizaciji, vsebini in metodah učenja;
- načelo prostovoljnosti izhaja iz spoznavne nujnosti;
- načelo integrativnosti; izobraževanje posameznika mora postati njegova volja in potreba.

Pri izobraževanju odraslih je posebej pomembno, da **krepimo njihovo motivacijo** s kakovostno, vsebinsko in metodično prilagojenostjo izobraževanja. Nujno je spodbujanje, svetovanje, mentorska pomoč ob morebitnih krizah, začetni neuspešnosti ali dvomih o lastni sposobnosti.¹⁰

Treniranje starejših delavcev je v knjigi *Treniranje starejših ljudi* opisano z desetimi koraki:

- Korak 1 - Pregledati položaj starejših ljudi.
- Korak 2 - Razvoj in razumevanje omejitev pri treniranju starejših ljudi.
- Korak 3 - Pregled institucionalne in organizacijske zgradbe (baze).
- Korak 4 - Določiti najprimernejši način treninga.
- Korak 5 - Oblikovati programe treninga.
- Korak 6 - Implementirati (izvesti v praksi) programe treninga.
- Korak 7 - Določiti lokalne zaposlitvene potrebe in določiti ovire za najemanje in treniranje starejših delavcev.
- Korak 8 - Določiti strategije za izkoristek veščin in izkušenj starejših delavcev.
- Korak 9 - Izkoristiti pozaposlitvene aktivnosti za starejše ljudi.
- Korak 10 - Vodenje programov vrednotenja.

SKLEPNO

Ravnanje s človeškimi viri postaja za trenutni menedžment pomemben strokovni in družbeni izziv, pridobivanje znanja s tega področja pa nova naloga načrtovalcev izobraževalnih programov in nova zahteva za vse sodobne menedžerje.

⁵ European Foundation for the Improvement of Living and Working Condition, Dublin, 1996.

⁶ Combating Age Barriers in Job Recruitment and Training, Research Summary, 1996.

⁷ Plett, P. C.; Lester, B. T.: Training for Older People, International Labour Office, 1991.

⁸ Jereb, J.: Strokovno izobraževanje in razvoj kadrov, Moderna organizacija, Kranj, 1989, s. 28-33.

⁹ Ibidem, str. 35.

¹⁰ Ibidem, str. 36.

P R A V I C E S T A R E J Š I H I N O T R O K

Na normativni ravni ne zaostajamo veliko za projektnimi državami EU, pomanjkljivosti pa so vidne v praksi. Tako ni posebnih projektov, ki bi za ciljno populacijo izbrali izključno starajoče se delavce, načrtovali njihovo treniranje za nove delovne izzive, ni spodbud za njihovo vztrajanje v delovnem procesu, ni pritiskov na delodajalce, da bi skrbeli za starajočo se delovno silo. Zavedanje o tem vprašanju se mora namreč kazati v usklajenem delovanju vlade, delodajalcev, zaposlitvenih institucij, sindikatov, civilne družbe in starajočih se delavcev.

Ugotavljamo (čeprav o tem ni raziskav), da se **sindikati** tudi pri nas ukvarjajo predvsem z ohranjanjem možnosti za predčasen odhod s trga delovne sile, vse premalo pa je aktivnih pobud in zahtev, da bi vlada pripravila pogoje za ohranjanje delovnih mest za starejše zaposlene (ravnanje s človeškimi viri, treniranje, krajši delovni čas (part-time) itd.), kar bi morali zapisati tudi v kolektivne pogodbe. Sindikati bi morali prek svojih predstavnikov v vseh delovnih okoljih motivirati svoje člane, da bi se tudi sami izobraževali in trenirali, si prizadevali, da bi ostali v delovnem procesu in načrtovali svojo kariero.

Ne bi bilo odveč razmišljanje, da bi sprejeli takšne predpise, ki bi omogočali sankcioniranje delodajalcev, če bi ti neutemeljeno odpuščali samo starejšo delovno silo. Priznati tudi moramo, da motiviranost starejših delavcev za ohranjanje zaposlitve in izobraževanje ni zadostna. Slaba motiviranost delavcev

izhaja iz neustreznih možnosti za samopotrjevanje, nezadostno je njihovo vrednotenje, kot ga kažejo država, delodajalci, sindikati in nenazadnje civilna družba. Poseben problem sta **siva ekonomija in delo na črno**.

Z odpravo teh bi se sprostil številna delovna mesta in država bi lahko pobrala prispevke, ki bi jih nato namenila za izobraževanje in treniranje starejših delavcev ali za ohranjanje in odpiranje novih delovnih mest zanje.

V Nacionalnem programu za izobraževanje odraslih bi morali podrobno opredeliti možnosti, pravice in obveznosti starejših delavcev do permanentnega izobraževanja.

Nujno je dosledno spoštovati **ergonomični pristop** pri reševanju vprašanja zaposlovanja in ohranjanja delovnih mest za starejše delavce, kar pomeni, da moramo več časa posvetiti raziskovanju človekovih telesnih in duševnih zmognosti in ustreznemu prilaganju delovnih obremenitev.

Izobraževanje in usposabljanje morata biti **dostopni** vsakemu delavcu, ne glede na to, ali je njegovo delo intelektualno ali fizično. Vprašanje večjih fizičnih obremenitev, večje iztrošenosti in s tem možnosti za uveljavljanje pravice do zgodnejšega upokojevanja mora država urediti z drugimi mehanizmi, na primer z beneficirano delovno dobo, lažjim delom in podobnim.

Se pojavlja nova oblika socialne težave?

Na 11. dnevih Socialne zbornice novembra 2005 v Portorožu smo v obliki delavnice izpostavili vprašanje, ali se v naši družbi pojavlja nova socialna težava, ki zajema kršenje pravic starejših, nasilje nad njimi in omejevanje njihove svobode.

Tako imenovana nova socialna težava zadeva tiste starejše, ki so morda bolni, nezaveščeni, zapostavljeni, izključeni iz družbe in zato še kako potrebni pomoči in ukrepov, da bi svoje pravice lahko in znali varovati. Morda nimajo svojcev, so sami in osamljeni. Morda svojce imajo, a ti nimajo časa zanje. In najslabše, imajo svojce, a se jih bojijo, ker so ti do njih grobi, jih izkoriščajo, zapirajo v stanovanje in jim prepovedujejo stik z zunanjim svetom, prijatelji in znanci. Še posebej pomembna je naša vloga, če se nam zdi, da so izpostavljeni nasilju, a se o svojih stiskah, strahovih in pravicah nimajo s kom pogovoriti.

Vse kaže na to, da tovrstni pojavi tudi pri nas niso več tako redki in so razne oblike nasilja nad starejšimi kar pre pogoste. Govorimo lahko o nasilju, ki ga starostniki doživljajo kot tatvine, rope in podobna nasilna kazniva dejanja, tudi o nasilju, ki se dogaja skrito za domačimi, včasih celo za institucionalnimi zidovi. To je lahko fizično, pogosteje se kaže kot oblika pritiska na starejše, da nekaj storijo ali ne storijo, čeprav tisto ni v njihovem interesu. Verjetno se vsi strinjamo, **da je treba z vsemi sredstvi preprečiti vsako nasilje nad starejšimi, naj bo fizično, psihično ali kakšna druga oblika prisile**. Pogosto se zastavlja vprašanje, kako takšno nasilje prepoznati in odpraviti.

Treba bi bilo uvesti inšpekcijske službe za ustanove, kjer delajo s starejšimi ljudmi. Kazalo bi razmisliti o možnosti uvajanja oblik varovanja pravic in s tem spremljanja načina življenja starostnika, ki živi doma. Mogoča sodobna rešitev bi bila uvedba tako imenovanega zagovorništva za starejše ljudi, precej podobno kot skušamo to uvajati pri otrocih, pa tudi pri ljudeh, ki imajo težave v duševnem zdravju. Potreba po zagovorništvu se pojavlja povsod tam, kjer govorimo o ljudeh, ki iz kakršnegakoli razloga svojih interesov ne zmorejo ali ne znajo polno uveljaviti.

Tudi pri starejših bi se lahko začeli pogovarjati o določitvi zaupne osebe oziroma spremljevalca, in to takoj ko bi prepoznali starejšo osebo, ki pri uveljavljanju in zastopanju svojih pravic potrebuje zaupno osebo (spremljevalca). Starejši bi morali imeti možnost izbrati zagovornika, če tega sami ne bi bili sposobni, bi jim lahko zagovornika določili.

Te bi lahko zagotavljala socialna služba ali nevladne organizacije, zagovorništvo bi lahko prevzeli tudi zasebniki, seveda ob izpolnjevanju pogojev in natančno določenih meril (kvalifikacije, posebno znanje, delovne izkušnje in podobno). Zagovorniki nikakor ne bi smeli biti iz vrst sorodnikov niti drugih oseb, pri katerih bi lahko šlo za navzkrižje interesov.

Zakaj poudarjamo to? Zato ker se pri Varuhu vse pogosteje srečujemo s pojavom, ki bi ga imenovali kar nova oblika socialne težave. Gre za težavo, ki je v naši družbi nekaj novega in je do zdaj nismo poznali ali prepoznali. Na nekaterih centrih za socialno delo (CSD) namreč ocenjujejo, da je vedno več starejših ljudi, ki so izpostavljeni raznim oblikam nasilja svojcev: poberejo jim pokojnino in vse prihranke, jih ne pustijo iz stanovanja, izvajajo nad njimi fizično nasilje, jim ne pustijo v dom za starejše in jih tudi drugače ustrahujejo. Svojci trpinčenega starostnika strokovnim delavcem centra ne dovolijo, da bi ga obiskali na domu, starostniki si pogosto tudi ne upajo povedati, kaj se jim dogaja. Včasih gre za stiske, ki so odraz revščine in brezposelnosti, saj je pokojnina tega starostnika morda edini redni dohodek širše družine. Včasih ga zlorablajo v sporih med sorodniki, kar lahko pomeni posebno obliko čustvenega in psihičnega pritiska na tako osebo, ki si že zaradi starosti še posebej želi stike s svojci in prijatelji.

Za ponazoritev predstavljamo pobudi, ki ju je Varuh človekovih pravic prejel v obravnavo.

Prva se nanaša na onemogočanje stikov med starejšima sestrama. Ena od njiju živi pri hčerki in zetu, ki stikov med svojo taščo in njeno sestro ne dovoli. Na našo intervencijo je center skušal ukrepati v skladu s svojimi pooblastili, vendar zet strokovnim delavcem centra ni dovolil vstopa v stanovanje. Isto se je ponovilo tudi ob poskusu policije, da bi jih na tako ravnanje opozorila. Ena od sester je že sprožila sodni postopek, vendar sodišče centra za socialno delo še ni zaprosilo za mnenje. Strokovna delavka centra je kljub težavam vztrajala in ji je ob priložnosti, ko zeta ni bilo doma, uspelo vstopiti v stanovanje. V pogovoru z gospo je ugotovila, da je ta že tako dementna, da ne razume pomena vprašanj in na vsako odgovarja z Da. Tako ni bilo mogoče z gotovostjo oceniti, ali si stike s sestro dejansko želi ali ne. Čeprav se je ob obisku pokazalo, da za gospo v redu skrbijo, še ostaja odprto vprašanje, kako v dani situaciji zagotoviti sestrama pravico, da se ob koncu svoje življenjske poti lahko srečujeta. Kdo še lahko ukrepa? Ali lahko center še kaj stori? Ali naj čakamo na morebiten ukrep sodišča?

Drugi primer je upokojena, bolna starejša gospa, ki ima dve hčeri. Živi skupaj z mlajšo hčerko, ki je brezposelna in je vedno veljala za nekoliko posebno. V družini je materina pokojnina edini vir dohodka. Hči svoji sestri ne dovoli obiskov matere, prav tako materi ne dopusti izhodov iz stanovanja, je ne pelje k izbrani zdravnici, se ne odziva na vabila organov in nikomur ne odpira vrat stanovanja. Okna stanovanja so vedno zastrta z roletami. Številna posredovanja strokovnega osebja centra, zdravnice, policije, druge hčere in sosedov ostajajo neuspešna. Gospe že več mesecev ni nihče videl, niti ni z njo govoril. Izvidi zdravnice kažejo, da je gospa bolna in bi potrebovala zdravstveno nego.

P R A V I C E S T A R E J Š I H I N O T R O K

Glede na vse te okoliščine in na to, da z gospo ni mogoče navezati stika, obstaja utemeljena skrb, da zanjo ni najbolje poskrbljeno. Varuh je s temi okoliščinami seznanil okrožno državno tožilstvo, ki je sodišču predlagalo, naj primer razišče zaradi suma kaznivega dejanja protipravnega odvzema prostosti.

Po preiskavi je tožilstvo kazensko ovadbo zoper hčerko zavrglo, saj ni bila ugotovljena podlaga za nadaljnji pregon. Vendar se je v postopku ugotovilo, da obe, tako mati kot hči, potrebujeta zdravniško in drugačno pomoč. Zato je tožilstvo centru in zdravstvenemu domu predlagalo, naj ukrepata v okviru pristojnosti. Hčerka, ki se je obrnila na varuha, nadaljuje prizadevanja, da bi se srečala z materjo. Nerešeni ostajata vprašanji, kako lahko državni organi brez naloga sodišča vstopijo v stanovanje oziroma prisilijo svojca, da ravna v skladu s predpisi, ter kako in ali se bo druga hčerka sploh lahko srečala z materjo.

V obeh primerih je odprtih več vprašanj, o katerih smo med udeleženci delavnice na Socialnih dnevih v Portorožu spodbudili razpravo z namenom poiskati odgovore. Predlagali smo, da razmišljanja udeležencev, ki jih je bilo več kot 50, strnemo ob naslednjih dveh vprašanjih:

1. Ali se v svojem okolju oziroma pri svojem delu pogosteje (če sploh) srečujete s podobnimi primeri, ko svojci onemogočajo starostniku stike z zunanjim okoljem, s svojci, ki ne živijo v družini, prijatelji in strokovnimi službami?
2. Kako ravnate v takem primeru? (Ali skušate vstopiti kljub nasprotovanju svojcev? Zaposite za intervencijo policije? Ali starostnika le vabite na razgovor na center? Ali zaprosite za sodelovanje patronažne ali zdravstvene službe?)

Prispevek smo sklenili z upanjem, da se bo v razpravi morda ugotovila razsežnost problema in bo predstavitev dobrih praks pokazala mogoče poti za reševanje podobnih problemov. Želeli smo opozoriti na tovrstne težave in s tem spodbuditi iskanje najboljših možnosti za njihovo preprečevanje oziroma reševanje.

V daljši razpravi so udeleženci ugotavljali, da se pri svojem delu srečujejo z omenjeno novo obliko socialne težave. Enoten sklep je bil, da je težavo treba

Foto: Nataša Kuzmič

obravnavati s posebno resnostjo. Strokovni delavci so opisali primere, s katerimi so se srečali pri svojem delu, in težave, na katere so naleteli. Ugotavljali smo, da se je težko konkretno odgovoriti na postavljeni vprašanji, saj so razmere posebne. Treba bi bilo spremeniti tudi pravne predpise, saj bi le spremenjene pristojnosti nekaterih javnih služb omogočale posredovanje v primerih, ko so starejšim ljudem kršene njihove pravice.

Po razpravi so bili sprejeti naslednji sklepi:

1. Ugotavljamo, da se predstavljena nova oblika socialne težave pojavlja v vseh okoljih in da njena pojavnost narašča.
2. Tovrstne težave naj se zaradi svoje posebnosti obravnavajo individualno, splošna rešitev ni mogoča. Za reševanje te težave sta nujni iznajdljivost in vztrajnost. Včasih se težave zdijo nerešljive, saj ni mehanizmov, niti zakonske pristojnosti, ki bi dovoljevale vstop v stanovanje, če kdo od strank tega ne želi oziroma to preprečuje.
3. Pri onemogočanju stikov med sorodniki je bil predlagan razmislek o določanju stikov med sorodniki v podobni obliki, kot so določeni stiki med starši in otroki. Morda bi bilo smiselno poiskati možnost za izdajo odločbe o stikih, ko niso mogoči sporazumno.
4. Predlagamo večjo medijsko pozornost težavam starejših in predstavljanju dobre prakse. Nujni so splošna promocija pravic, ozaveščanje družbe in oblikovanje novih vrednostnih sistemov, ki bodo kazali demografske spremembe.
5. Treba je spodbujati povezovanje v skupine za samopomoč (mladi - starejši, starejši - starejši) in medgeneracijskega druženja, izmenjavo izkušenj in dobre prakse. Poudarili smo tudi razvoj prostovoljstva.
6. Kljub dvomu o koristnosti posameznikove odločitve je treba upoštevati pravico do odločitve o lastnem življenju in jo spoštovati, predvsem ko starejši odklanjajo pomoč. Ob tem je treba primere spremljati in ves čas ponujati pomoč.
7. O staranju, starostnikih in njihovih potrebah pa tudi koristnosti njihovega znanja in izkušenj je treba seznanjati mlade v okviru izobraževalnega sistema.
8. Razmisliti je treba o inštitutu zagovorništva za starejše, podobno, kot to uvajamo za ljudi s težavami v duševnem zdravju oziroma za otroke.

Zamolčane zgodbe

Konec lanskega leta je Slovenska filantropija izdala zanimivo zbirko prispevkov **Starejši o nasilju nad starejšimi v slovenski družini**. Gre za prispevke posameznikov, ki se poklicno, pri svojem delu ali kot strokovnjaki najrazličnejših strok, a tudi kot prostovoljci vsakodnevno srečujejo s tiskami starejših.

Te se vse pogosteje kažejo tudi v najrazličnejših oblikah nasilja nad starejšimi, naj gre za institucionalno ali domače nasilje, to je nasilje, ki se dogaja v njihovih domovih in pogosto ostaja skrito za štirimi stenami. Poleg drugih šibkih skupin, kot so otroci, ženske, bolni, so tudi starejši lahko žrtve psihičnega, fizičnega, spolnega nasilja in zanemarjanja. Vedno pogosteje se prav pri starejših pojavlja še eno, to je ekonomsko nasilje, ko drugi porabljajo njihov denar za svoje potrebe in večkrat tudi za nepravne namene.

Iz zbornika izvemo, da ni znano in raziskano, kako velik je dejansko problem nasilja nad starejšimi. Izsledki maloštevilnih raziskav pa kažejo, da je približno štiri do šest odstotkov starejših izpostavljenih nasilju v družini. Tudi za Slovenijo natančnejših podatkov ni, čeprav zbornik kaže na vso večdimenzionalnost vprašanja in na vedno pogostejše srečevanje z njim. Ob tem je treba vedno znova poudariti, da starejši redko poiščejo pomoč in zato strokovnjaki na razne oblike nasilja naletijo največkrat povsem naključno.

Vprašati se je treba, ali smo kot družba dovolj občutljivi in ali se sploh zavedamo, kaj je nasilje nad starejšimi in kako doživljajo najrazličnejše pritiske in prisile, ki se morda mlajšim zdijo skladni z novimi (največkrat mnogo bolj grobimi in neizprosni) oblikami odnosov in vrednot.

Knjižica je gotovo dragocen prispevek k ozaveščanju družbe in opomin snovalcem nove družbene realnosti, ki se moramo in morajo zavedati nesprejemljivosti vseh oblik nasilja nad starejšimi, se naučiti nasilje prepoznati in najti mehanizme za preprečitev. To je izziv tako za politiko kot za strokovne službe (socialno, zdravstveno, izobraževalno), organe pregona in pravosodja, Varuha človekovih pravic in ne nazadnje za vso civilno družbo.

Želimo si, da bi knjižico vzel v roke in jo vsaj prelistal vsak Slovenec, naj bo pripadnik mlajše, srednje ali starejše generacije. Saj vemo, da le sožitje vseh treh generacij (saj ena brez druge ne more) ob upoštevanju in prepoznavanju potreb, ki jih ima vsaka zase, lahko prepreči ali vsaj omeji naraščanje števila zgodb o nasilju, zlorabah, poniževanju, izkoriščanju ... in vseh posledicah, ki takšnemu ravnanju sledijo.

Zato, preprečimo nasilje ...

"MOJE-TVOJE MNENJE" - ZMAGOVALNI SPISI NATEČAJA

Človekove pravice v šestih sklonih

(RESNIČEN DOMIŠLJIJSKI SPIS)

Joj, kako se tale dan vleče! Toliko učenja, sedaj pa še domača naloga! Profesorica se je pri slovenščini ujezila, ker Luka ni znal sklanjati. V trenutku smo dobili domačo nalogo. Vsi! Kar je vsekakor krivično in bi se pravzaprav morali pritožiti ...! Le kaj imamo drugi pri tem, če se Luka ni naučil sklanjati! Zakaj naj bi bil to npr. moj problem?! Ahhh! Da vidim, kaj sploh imamo za nalogo ... Aha, tukajle piše ... Sklanjajte besedno zvezo "človekova pravica" v množini. Za-ni-mi-vo! Še sreča, da ni težko! Da ne gre za kakšno posebnost! No, tele "človekove pravice" bom pa že hitro obvladala! Za vsak slučaj, da se res ne bom kje zmotila, bom pisala še vprašalnice. Sedajle je ura pol osmih. Če pohitim, bom do filma ob osmih lahko brez težav še povečerjala in si pripravila šolsko torbo za jutrišnji dan ... Super! Tole bo šlo, kot bi mignil! No, pa začnimo!

Imenovalnik: Kdo ali kaj JE? - človekove pravice.

Rodilnik: Koga ali česa NI? - človekovih pravic.

Dajalnik: Komu ali čemu ... Kaj bi sedaj šlo tukaj zraven ...? Hjoj, v osnovni šoli smo si pomagali tako, da smo rekli Komu ali čemu DAM? Samo to je tako bedasto! Le kako naj ob takih bedastostih ubogi osnovnošolček vzljubi svoj jezik! Ampak, da ne bom sedaj izumljala tople vode, ker se mi mudi, naj bo v imenu dobre stare osnovne šole kar vprašalnica Komu ali čemu DAM? - človekovim pravicam.

Tožilnik: Koga ali kaj ..., Koga ali kaj ..., recimo ... VIDIM? - človekove pravice. Joj, kako je šele to bedasto! Bolje bi bilo, če bi se spraševala v mislih ... Ampak sedaj ne bom prepisovala, sicer bom zamudila film. Pa še večerjati moram ...

Mestnik: Pri kom ali pri čem ...? Kako je že tole ...? Da ni slučajno Pri komU ali pri čemU? Eh, menda ni ...! Sicer bom pa potem poklicala Jasno. Ona je strokovnjakinja za jezik. Samo upam, da mi ne bo "nakladala" predlogo, zakaj ni U-jev. Torej Pri kom ali pri čem SEM ali SEM BIL? - pri človekovih pravicah. Pa saj to ni res, kakšne "svetovne bedarije"! Če me profesorica jutri pokliče, naj preberem domačo nalogo, vprašalnic zagotovo ne bom brala ...!!! In še zadnji sklon ... S kom ali s čim SEM ZADOVOLJEM? - s človekovimi pravicami ... Tako, pa sem gotova! No, da vidim sedaj, kaj je nastalo ... človekove pravice, človekovih pravic, človekovim pravicam, človekove pravice ... Kako preprosto, če se človekove pravice skrčijo le na "simpl" jezikovno domačo nalogo. Zastavljaš si bolj ali manj neumne vprašalnice za sklone in paziš na samostalniške in pridevniške končnice. Če bi morali pisati o POMENU te besedne zveze, bi zamudila tudi Odmeve in Oddajo o kulturi.

Sploh ne vem, kako bi začela tako razmišljanje. Če bi hotela človekove pravice, bi porabila precej papirja. Temeljna je gotovo že pravica do življenja, kajti življenje je osnovni pogoj, znotraj kategorga lahko potem delaš vse - dobro in slabo - celo sklanjaš lahko ...

Pomembna je tudi pravica do izobraževanja - če si izobražen, se vsaj zavedaš, da te izkoriščajo ... Pravica do dela ...! Ta se mi zdi zadnje čase vedno bolj kršena, saj je vse več ljudi brez dela, kar jim onemogoča eksistenco.

Otroci morajo imeti npr. pravico do pozornosti staršev, ne pa da se ti od jutra do večera pehajo za zaslužkom. Živeti morajo v miru in brez skrbi za vsakdanje preživetje. Odrasli jim nimajo pravice nalagati nalog, ki jih sami ne zmorejo, in jih izpostavljati nevarnostim, tako da jih velikokrat še mladoletne pošiljajo v vojne, na ulico itd.

Tudi čisto in zdravo okolje je temeljna pravica vseh ljudi. Nihče nima pravice v imenu kopičenja bogastva uničevati zraka, vode in zemlje ter tako krčiti življenjskega prostora sočloveku.

Človek ima pravzaprav ogromno pravic. Problem je, ker jih ne spoštuje oziroma upošteva samo tiste, ki so bolj "njemu na kožo". Človekova pravica, ki pa si jo zadnje čase ukinjamo že kar sami, se meni zdi tudi pravica do smeha. Glasnega in prešernega. Mar ni smeh govorica srečnega človeka, ki se mu najbrž ne dogaja nič posebno hudega?

Terorizem, ki v zadnjih letih pretresa svet, se mi zdi, da jemlje ljudem tudi eno njihovih temeljnih pravic, to je pravico do svobodnega gibanja, potovanj, raziskovanj in posledično komunikacije z ljudmi na vseh koncih sveta.

Če natanko premislim, kako je z vprašalnicama za prvi in drugi sklon, lahko ugotovim, da človekove pravice SO, hkrati pa tudi, da jih NI. So na papirju in jeziku ljudi, NI pa jih velikokrat v resnici, ko jih posameznik išče. Tisti Komu ali čemu DAM? mogoče niti ni tako neumno vprašanje, če ga razumem, kot npr. da dam svoj prispevek k večjemu upoštevanju človekovih pravic.

Če na vprašanje Koga ali kaj vidim? Odgovorim, da vidim človekove pravice, potem je to gotovo ena večjih laži, saj se zdi, da so hudobne sestre pravic, to so KRIVICE, veliko bolj vidne, in to prav na vsakem koraku: v številnih mladih brezposelnih, ki jim umirajo sanje o lastnem lepem življenju, v študentih, od katerih mnogi iz dneva v dan težje študirajo, otrocih, ki se mnogokrat brez nadzora potikajo po ulicah, gostilnah itd.

Po mestniku bi se dalo vprašati ljudi O kom ali O čem GOVORIM? In odgovoriti, da o človekovih pravicah. A kaj pomaga, če vsi samo govorimo, pa malo naredimo in tudi verjamemo ne več!

V šestem sklonu sem napisala, da sem ZADOVOLJNA s človekovimi pravicami. Sem res? S svojimi morda res še kar, kaj pa če gledam širše, to pomeni manj egoistično? To pa je že popolnoma druga tema ..., o kateri pa profesorica pravzaprav K SREČI! ni spraševala ... Ampak ..., kaj pa, če je bil njen namen prav ta in nas je spet ujela v past, da smo razmišljali več, kot bi tedaj, če bi od nas to posebej zahtevala ...

Pa tako enostavno se mi je zdelo to sklanjanje ..., sedaj pa se zamudila že skoraj ves film, da o večerji sploh ne govorim ...

Barbara Slivnik, 3. letnik,
Gimnazija Celje - Center

Naslovna fotografija publikacije *Youth Policy in Estonia*; Vir: *Svet Evrope*, 2001

“MOJE-TVOJE MNENJE” - ZMAGOVALNI SPISI NATEČAJA

Moje-tvoje mnenje (SPIS)

Vse s je začelo, ko je učiteljica stopila v razred in naznanila, da varuh človekovih pravic razpisuje literarni natečaj na temo upoštevanje otrokovega mnenja.

Sprva se nisem hotela prijaviti, saj mi je ta tema tuja in precej težka. Zvečer sem se ulegla v posteljo, a nisem mogla spati. Začela sem premišljevali o tem natečaju. Po dolgem premisleku sem sama pri sebi prišla do zaključka, da sem lahko srečna, da imam sploh možnost razmišljati o tem, pa čeprav le na papirju. Nisem si mogla predstavljati, kako se počutijo vsi tisti, ki jih drugi ne želijo poslušati, kaj šele upoštevati njihova mnenja in sprejemati njihove predloge. Že samo v našem razredu veljajo učenci z nižjimi ocenami za manj vredne. Kakor koli želijo povedati, jih drugi zavrnejo, četudi je bil njihov predlog dober. To me zelo moti! Ne morem razumeti, zakaj se tisti "večvredni" ne postavijo v kožo tistega, ki so ga pravkar zavrnil. Zagotovo bi se počutili osamljene in ničvredne. A to se ne bo zgodilo, saj nočejo izgubiti svojega ponosa.

V današnjem svetu delamo prevelike razlike med ljudmi; delali so jih v preteklosti in jih bodo tudi v prihodnosti. Nekaterim, tudi odraslim, se ne da razložiti, da tako obnašanje boli.

Če se vrnem nazaj v šolo, ugotovim, da imajo učitelji tudi določene predsodke, koga bodo upoštevali. Te stvari se kažejo v majhnih, za učitelje skoraj nepomembnih rečeh, kot so na primer organizacija pri skupinskih delih ali

Navzoč sem bil tudi pri primeru, ko je bilo mnenje mojega prijatelja pri starših upoštevano, čeprav ni bilo pravilno. Želel si je na igrišče in jih prepričeval, da bo nalogo opravil zvečer. Pustili so mu, čeprav so vedeli, da laže. Starši so ga še večkrat ubogali, čeprav je bil v šoli slab. V tem primeru so ga starši popolnoma upoštevali tudi pri slabih stvareh.

Zapisal: Jure Ule, 13 let, Osnovna šola Cirila Kosmača, Piran

pripravljanju plakata. Nekateri se pri takih rečeh skoraj bojijo sodelovati, ker že poznajo reakcijo vrstnikov. Tako ravnanje bi morali preprečiti že v nižjih razredih in s tem pripraviti do večje samozavesti in utemeljitve svojega mnenja.

Sedaj, ko pišem o tej problematiki, ugotavljam, da se je tudi pri tem natečaju dogajalo enako. V našem let-

niku so pisali samo učenci tretjega nivoja, pa čeprav bi o tej temi lahko največ povedali tisti, ki jih drugi res ne upoštevajo. Tako zopet niso mogli izraziti svojega mnenja in ne nazadnje tudi svojih čustev. Torej mi, ki nas upoštevajo, lahko o realnih občutkih samo razmišljamo, dejansko pa jih ne poznamo.

Moje mnenje ali mnenje kateregakoli drugega otroka na svetu se na poseben način kaže tudi v družini. Jaz sem zopet lahko srečna, ker me starši upoštevajo in spoštujejo. Svoje mnenje lahko podam pri majhnih rečeh, kot kakšna bo moja nova soba, kakšne barve bo nov avto, h katerim dejavnostim bom hodila in kdo bodo moji prijatelji.

Vendar tako obnašanje ni del vsakega človeka. Nikoli ne veš, kaj se godi tvojemu sošolcu ali celo tvojemu prijatelju za zaklenjenimi vrati njegove družine.

*Elena Gobbo, 13 let,
Osnovna šola Cirila Kosmača, Piran*

Moje-tvoje mnenje

Pogosto se srečujem s problemom,
da nihče ne upošteva mojega mnenja.

Prijateljice me upoštevajo,
odrasli pa ne.

Nihče od odraslih ne razume mnenja
otrok.

Otroci pa morajo razumeti mnenja
odraslih!

*Klara Štavdekar, 5. razred
OŠ Prežihov Voranc, Ravne na Koroškem*

Mislím, da imamo mladi pravico uveljaviti svoja mnenja.
Ta ne smejo biti preslišana! Vendar le dokler so tehtna.
Pomislíte, kakšen bi bil svet, če bi se upoštevalo mnenje vsakega?!?
Mislím, da bi našemu planetu vladala ena velika zmešnjava.
Prav je, da vsak IZRAZI svoje mnenje, dokler s tem ne škoduje
nekomu drugemu!!!

Zapisala: Kaja Fikfak, 13 let, OŠ Cirila Kosmača Piran

Matic Potočnik ob podelitvi nagrad pri varuhu; Foto: Mojca Markizeti

“MOJE-TVOJE MNENJE” - ZMAGOVALNI SPISI NATEČAJA

Lastno mnenje

Lastno mnenje pomeni naše razmišljanje o neki stvari, o dogodku, zadevi in podobno, ne da bi na nas vplivalo mnenje drugih, na primer sošolcev, staršev, prijateljev ... Vsi imamo pravico do lastnega mnenja, ne glede na starost, izobrazbo, spol ali barvo kože. Tudi otroci. Vendar pa otroškega mnenja odrasli pogosto ne upoštevajo. "Tiho bodi, kaj pa ti veš!", "Ne odgovarjaj!" so odgovori odraslih, ko se vključimo v pogovor. Ali pa nas kar preslišijo. Ampak zakaj? Saj smo prav tako ljudje kot oni, le da nismo tako odrasli in ne tako pametni, da bi lahko razglašali svoje mnenje naokrog. Večkrat bi morali poslušati mnenja nas otrok, ker so preprosta in dobronamerna. Še nobene vojne nismo zakuhali otroci, ampak starejši ljudje, ki se imajo za pametne. Ljudje bi se morali več pogovarjati med seboj.

Vsako odločitev bi morali sprejeti šele takrat, ko bi vsak povedal svoje lastno mnenje. Potem bi vse skupaj pretehtali in se odločili skupaj. Tako bi bilo na svetu manj nesoglasij in več prijateljstva.

Matic Potočnik, 5. razred
OŠ Stražišče, Kranj

Risba: Moje-tvoje mnenje; Narisal: Vitan Fašmon, OŠ Kamnica, 3. razred

Moje-tvoje mnenje

Vsak ima svoje pravice,
na žalost so tu še krivice,
tu so še ustrahovanja,
in telesna kaznovanja.
Menim, da to so grda dejanja.
Ko vse to je mimo,
iščem dobro rimo.
Rim je res za celo vedro,
končno zdaj sledi nam jedro!

Vsak ima pravico do svojega mnenja,
dojenček ima pravico do drenja.
Dojenček še pač ne zna govoriti,
Če kaj potrebuje, se mora z drenjem potruditi.

Vsak ima pravico misliti po svoje.
Mnenje si lahko delimo, ali pa je le moje.
Jaz menim, da je imeti vse pravice bajno.
Kaj pa menijo drugi? Njihovo mnenje je tajno.

Malčki ne smejo vse v roke dobiti,
ker nekatere stvari je škoda pokvariti.
Menim, da to ni krivično,
tako so učili mene, brata in mojo sestrično.
Vse kar jih poznam so se enako učili,
Vse ob pravem času so v roke dobili.

Lani sem hodila v tretji A,
letos v četrti B sem šla.
Na list sem napisala prijateljev pet,
Da bi srečna bila, a nesreče so spet in spet.
Učiteljica je rekla, da bomo vsaj enega za sošolca dobili,
a kaže, da so mene izpustili.
Brez najboljših prijateljev sem ostala,
skoraj bi se razjokala.
Močno me je stisnilo pri duši,
Zazdelo se mi je, da srce se mi kruši.
Kmalu sem nove sošolce, prijatelje dobila,
šole sem se razveselila.

Želim, da bi bilo moje mnenje - želja drugič upoštevana,
čprav sem se tokrat sprijaznila.
Želim, da bi imela osemnajsti rojstni dan,
Imela bi več pravic,
bil bi dan mojih sanj.

Mirjam Fašmon, 4. razred
OŠ Kamnica

Koga zanima kakšno je moje mnenje, ko gledam lačne otroke v Afriki? Koga je zanimalo moje mnenje, ko so umirali otroci v Beslanu? Koga zanima moje mnenje, ko ne morem verjeti, da se ljudje pobijamo? Ko umirajo otroci, matere in očetje... Kdo bo slišal moje mnenje, ko gledam zapuščene živali? In vendarle sem vesel, da sem vam danes povedal svoje mnenje. Bodimo ljudje strpni in imejmo se radi.

Zapisal: Anže Milič, 9 let, OŠ Cirila Kosmača Piran

“MOJE-TVOJE MNENJE” - ZMAGOVALNI SPISI NATEČAJA

Deklica

Svoje mnenje je včasih težko izraziti, ali ga pa sploh ne smemo, čeprav vemo, da imamo vsi pravico do svobodnega mnenja. Vendar nam je ta pravica včasih tudi kratena.

Danes me je obiskala moja najboljša prijateljica. Ob vroči čokoladi in debelih modnih revijah, sva se pogovarjali o vsem mogočem, kot da ne bi bili nikoli odtujeni niti za trenutek ločeni. Ko sem opazovala njen igriv nasmeh, sproščene gibe in oči, v katere se je vrnila stara iskričnost, sem v sebi čutila spet tisti prijeten občutek. Moja prijateljica se je spet vrnila. Če se samo spomnim, kaj vse je to dekle moralo prestati, me kar stisne pri srcu.

Ko je bila moja prijateljica stara tri leta, ji je umrla mama. Kot majhen otrok se tako velike izgube še ni zavedala in življenje je zanjo mirno teklo naprej. Živela je pri očetu, ki jo je vzgajal po svojih vrednotah in prepričanju. Imel jo je rad, vendar sta njegova ljubezen in strah, da se hčerki ne bi zgodilo kaj hudega, sčasoma presešla vse meje. Njeno mnenje je imelo čedalje manjšo težo. Oče si je prilastil del njene osebnosti in tako odločal namesto nje. Njeno sobo je urejal po svojem okusu, ji izbiral krožke, določal stil oblačenja in celo prijatelje, in spomnim se, da jaz nisem bila na njegovem seznamu. Bila je kot lutka v eni izmed grozljivih igravic. Ni mogla povedati in izraziti svojih misli ali mnenj, kajti oče je uveljavljal samo svoje mnenje, kot da se ne bi znala odločiti sama. Strah ga je bilo hčerkinega odraščanja. V tem času pa je iz nekoč veselega, nagajivega in razumevajočega dekleta postajala čisto neka druga osebnost. Vse bolj se je zapirala v svoj svet misli in komaj je še kdaj odprla usta, kajti ni si upala reči besede, da je ne bi spet kdo zatrl. Iz njenih oči je izginilo tisto, kar so na njej najbolj cenili in kar je vsakega vedno znova razveselilo, izginila je njena ognjevitost. Tam, čisto nekje v svoji notranjosti, je hotela biti kot drugi. Tudi ona je hotela reči, kaj ji leži na duši in kaj ji morda ni prav, a za to ni imela možnosti, bila je pod prevelikim pritiskom očeta in prepričana, da je tako ali tako nesmiselno, da poskuša kaj spremeniti, saj njeno mnenje tako ne bo nikoli obveljalo. Dekle ni vedelo več, kako se počuti svoboden človek.

Tako se je zgodilo tisto, česar sem se najbolj bala. Prijateljica je ponoči zbežala od doma. Imela je daljše pohode po zanemarjenih ulicah, pa tudi daljše postanke v grdih in neurejenih lokalih. Zbežala je togemu vsakdanjiku, svojemu očetu in želela se je vsaj malo sprostiti in pozabiti na bolečino, ki ji je vsak dan znova delala vedno večje rane v njeni notranjosti. Zatekla se je k slabim stvarim in tako že prvo noč začela kaditi. Zjutraj, ko je njen oče še

spal, je smuknila nazaj skozi okno v posteljo. Te pohode je opravljala vse večkrat in tako je v svoji obupanosti poskusila tudi droge. Za trenutek je sicer pozabila na vse, vendar po tem je bilo še mnogo huje, postala je odvisna. Skoraj vsako jutro je prišla izmučena in z velikimi črnimi podočnjaki v šolo, njene stvari so smrdele po dimu in v očeh se ji je bleščala globoka tema. Ko je neke noči znova zbežala, je zjutraj ni bilo nazaj. Njen oče je skoraj umiral od strahu in skrbi. Ni mogel verjeti, kako mu je lahko njegova mala, pridna punčka to storila, in kar privoščila sem mu malo tegob, po vsem tem kar ji je naredil. Obvestil je policijo in na vsakem drevesu je visela njena slika, ampak kdo jo bo prepoznal, ko pa je zdaj njena podoba čisto spremenjena, kot pa je bil obraz dekleta na sliki.

Pogrešana je bila dva tedna, ko je neke noči pri meni zunaj pred oknom stala neka oseba. Na smrt sem se prestrašila, ko mi je potihoma prišepnila, da je ona, moja najboljša prijateljica. Spustila sem jo noter, bila je premražena, izmučena in bleda kot kak mrtvec. Dala sem ji nekaj svojih stvari in jo pustila, da se je ulegla na mojo posteljo. Usedla sem se zraven nje in tako se mi je na široko in dolgo izpovedala. Smilila se mi je in čeprav je bila moja najboljša prijateljica, sem ji že vnaprej povedala, da jo bom odpeljala v bolnišnico, kajti želela sem ji pomagati, želela sem jo takšno, kot je bila. S težavo sem jo zjutraj pripravila do tega, da je vstala in se oblekla. Morala je ostati na zdravljenju. To sem sporočila tudi njenemu očetu in takoj je pridrvel tja.

Najprej je v joku in jezi kričala na njega, kako neki ji je lahko naredil kaj takega in da jo je zlomil od znotraj navzven, s tem da ji ni pustil do besede in da se ji zdi njena soba, takšna kot je, grozna. Oče jo je začudeno gledal, a rekel ni nič. Začela je govoriti bolj umirjeno in še bolj odprto. Očetu so pritekale solze, češ hotel jo je vzgajati v ugledno punco in priznal ji je tudi, da se ni mogel sprijazniti z njenim odraščanjem, kajti še vedno jo je želel videti kot tisto majhno punčko, kot je bila ob grobu svoje mrtve matere. Tako sta se na koncu vendarle dogovorila, a ona je kljub temu hotela ostati še nekaj časa v bolnišnici. Želela je mir, ki si ga je tudi zaslužila.

Moja prijateljica je sedaj stara sedemnajst let, njeno življenje teče tako, kot si je vedno želela. Še vedno je moja najboljša prijateljica in spet si zaupava vse, kar se zaupati sploh da. Tudi nam se lahko uresničijo vse skrite želje, če si to le resnično želimo.

Lea Denša, 9. razred, OŠ Miška Kranjca Velika Polana

Moje-tvoje mnenje

Svoje mnenje lahko povem v šoli, doma, prijateljem. Zelo rad se pogovarjam, zato so me izbrali za predstavnika v otroškem parlamentu. Udeležil sem se tudi občinskega parlamenta. V svojem govoru, ki vam ga prilagam, sem predstavil oddelke vzgoje in izobraževanja.

MLADI EVROPI - EVROPA MLADIM

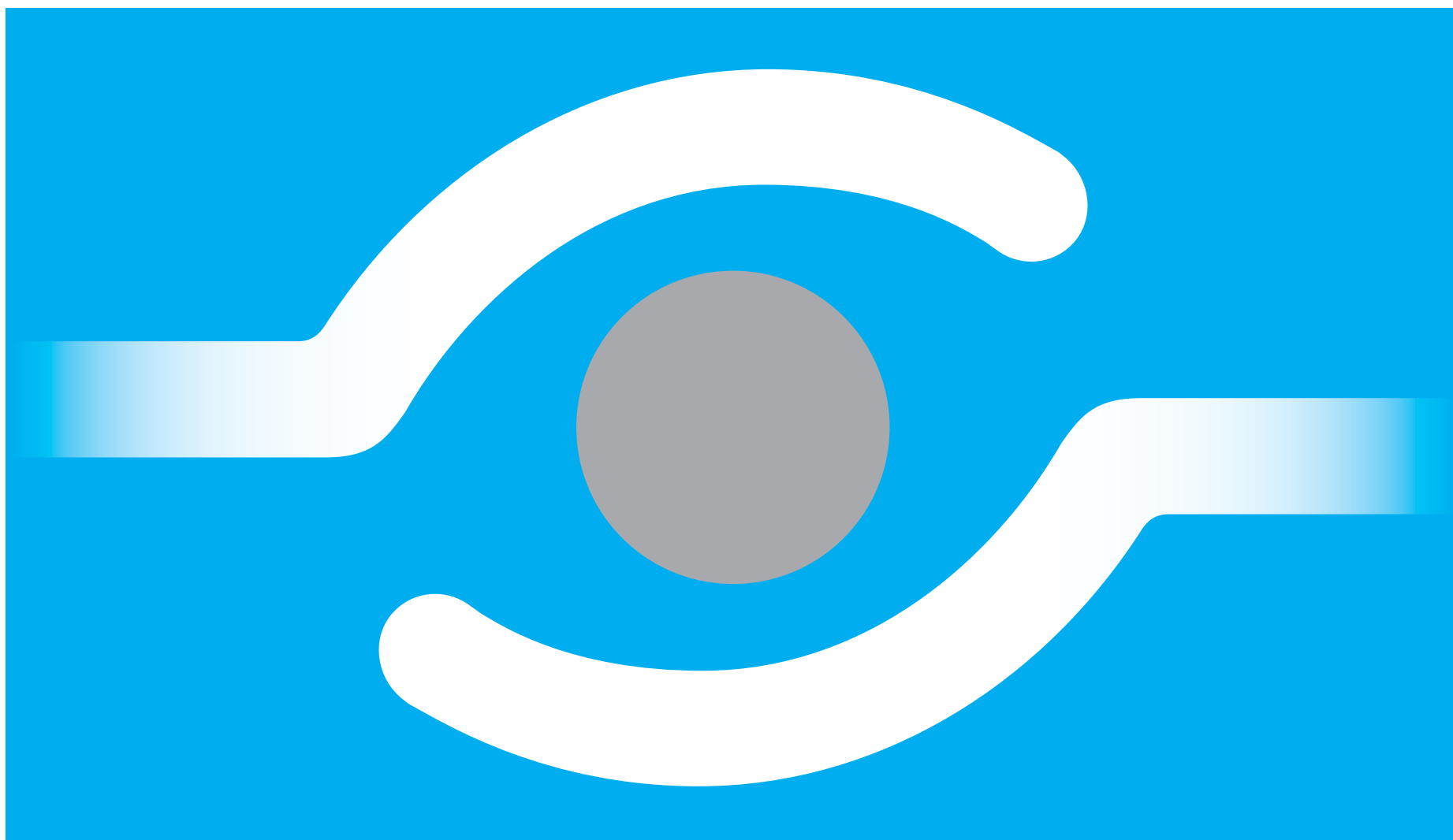
Sem Klemen Zidar. Predstavil vam bom delo v oddelkih vzgoje in izobraževanja. Na šoli s prilagojenim programom imamo tri ovije. V njih je 15 učencev. Vsak se drugače uči. V vsakem oddelku sta dva učitelja, ki nam pomagata.

Letos na parlamentu sodelujemo prvič. Počnemo veliko različnih stvari, tudi računamo, pišemo, beremo in se učimo govoriti angleško. Enkrat v tednu si skuhamo kosilo, igramo na male instrumente, pojemo ob kitari, plešemo in se vsakih 14 dni odpravimo na plavanje. Ob ponedeljkih imamo skupino za samopomoč, kjer se pogovarjamo o ljubezni, hobijih, naših pravicah in željah. Vsako leto se odpravimo v šolo v naravi in na delovno prakso v varstveno-delovni center, kjer se bomo po končanem šolanju tudi zaposlili. Vesel sem, da sem danes tukaj in da bom o vsem, kar se tu dogaja, lahko povedal prijateljem v šoli.

Klemen Zidar, Osnovna šola Litija,
Podružnica s prilagojenim programom, oddelek vzgoje in izobraževanja

Klemen Zidar ob podelitvi nagrad pri varuhu; Foto: Mojca Markizeti

VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC OBJAVIL FILMSKI NATEČAJ (NE)STRPNOST V DRUGAČNOSTI

Rok za oddajo filmov je 22. september 2006.

V okviru prizadevanj za strpno družbo je Varuh človekovih pravic RS razpisal **filmski natečaj za mlade na temo (Ne)strpnost v drugačnosti**. Rok za oddajo kratkih dokumentarnih in/ali animiranih filmov je **22. september 2006**. Sodelujejo lahko vsi osnovnošolci in srednješolci, in sicer pod okriljem šol (vključitev v programski načrt šol, oblikovanje filmov pod vodstvom mentorjev) ali v obliki posameznih ali skupinskih iniciativ zunaj šol (društva, posamezniki ...). Posamezni avtor lahko pošlje tudi več filmov. Prijavnine ni, ob oddaji izdelka je treba poslati le izpolnjen obrazec z zahtevanimi podatki, ki je dosegljiv na spletnih straneh.

Podrobnosti natečaja so objavljene na **spletni strani www.varuh-rs.si** (hitre povezave - filmski natečaj). Dodatne informacije so na voljo tudi na telefonskih številkah **01 475 00 35** (Nataša Kuzmič) ali **01 475 00 23** (Mojca Markizeti).

Filme bo ocenila izbrana komisija, najboljše pa bomo javno predstavili predvidoma ob obeležitvi Konvencije o otrokovih pravicah (20. novembra) in jih s privoljenjem avtorjev objavili tudi na spletni strani Varuha. Varuh človekovih pravic bo avtorjem osebno podelil posebna priznanja Varuha za prispevek k promociji človekovih pravic, za najboljših pet je predvidena tudi nematerialna nagrada.

Izhodišča za razmislek o dani temi (Ne)strpnost v drugačnosti so podana na spletni strani <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=1012#1701>. Da bodo ideje lažje dobivale obliko kratkega dokumentarnega in/ali animiranega filma, smo vam z dodatnimi informacijami na voljo tudi na omenjenih telefonskih številkah (01 475 00 35 ali 01 475 00 23).

Omejevanje sovražnega govora na svetovnem spletu

Izzivanje nestrpnosti in pozivanje k sovražnosti je sporno z vidika človekovih pravic. Sovražni govor je eno najmočnejših sredstev diskriminacije, še posebno ker ga težko opredelimo, še težje preiskujemo in kaznujemo. O sovražnem govoru govorimo, ko gre za izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravi ksenofobični, diskriminacijski, rasistični in naperjeni predvsem zoper razne manjšine (etnične, verske, kulturne) in zajema tako govorno, pisno kot nebesedno (parade, insignije, simboli in podobno) komunikacijo.

Seveda internet pred tem nikakor ni imun. Še več, ponuja nove oblike ne zgolj za širjenje nestrpnosti in negativno propagando, temveč tudi za organizacijo, pridobivanje privržencev, izmenjavo gradiv in informacij, nabiranje sredstev in druge oblike komunikacije. Svetovni splet je nov prostor za politično udejstvovanje, aktivno državljanstvo in razvoj demokracije nasploh, ponuja pa tudi prostor za širjenje tradicionalnih oblik socialne izključljivosti, nestrpnosti in diskriminacije.

Težava se pojavi, ker ta novi način širjenja nestrpnosti poteka na globalni ravni, brez ustreznih regulacijskih mehanizmov in brez globalnega konsenza o razmejitvi med sovražnim govorom in svobodo govora. Obstaja kar nekaj mednarodnih paktov in konvencij, ki urejajo to področje in katerih podpisnica je tudi Slovenija. Ena izmed teh je **Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije**, ki v svojem četrtem členu navaja, da države pogodbenice obsojajo vsakršno propagando ali organizacijo, ki je nastala na podlagi idej ali teorij o večvrednosti ene rase oziroma skupine ljudi ene barve ali

etničnega izvora ali ima namen opravičevati ali promovirati rasno sovraštvo in diskriminacijo v kakršnikoli obliki. Treba je omeniti še **Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah**, ki v 20. členu govori, da mora biti vsako hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu, ki bi pomenilo spodbujanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju, z zakonom prepovedano. Še posebej gre izpostaviti **Dodatni protokol h konvenciji o kibernetiski kriminaliteti**, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v informacijskih sistemih in države pogodbenice zavezuje k ureditvi tega področja tudi na internetu. Ustvarjanje vsaj minimalnih regulacijskih mehanizmov je pomembno, saj pomeni varovalko, ki zagotavlja, da je širjenje nestrpnosti in pozivanje k sovražnosti tudi v virtualnem okolju nedopustno, vendar zgolj pravni mehanizmi in norme niso dovolj.

Svetovni splet kot posebno tehnološko in komunikacijsko orodje zahteva močno vključenost vrste dejavnikov (tako na nacionalni kot mednarodni ravni), ki lahko vplivajo na omejevanje sovražnega govora in drugih nedopustnih posegov v človekove pravice v kibernetnem prostoru. V ta namen se je tudi varuh aktivno vključil v projekt **SAFE-SI** (www.safe.si), katerega glavni namen je zagotavljanje varne rabe interneta za otroke in mladostnike, zvišati stopnjo ozaveščenosti v ciljnih skupinah staršev in učiteljev ter omogočiti celostno obravnavo in iskanje načinov za zagotavljanje varnosti na internetu.

Z več že izvedenimi in še prihajajočimi akcijami, objavljenimi na spletni strani varuha ali Safe-si, želi projekt doseči zastavljene cilje.

Mediji in korist otroka

Otroci skladno z ustavo uživajo posebno varstvo in skrb. Prav tako mora biti ob upoštevanju 3. člena Konvencije OZN o otrokovih pravicah **upoštevanje koristi otroka poglavito vodilo** vseh aktivnosti v zvezi z otroki. To seveda velja tudi za medije. Ob tem 16. člen konvencije določa, da noben otrok ne sme biti izpostavljen samovoljnemu ali nezakonitemu vmešavanju v njegovo zasebno življenje, družino, dom ali dopisovanje, niti nezakonitemu napadom za njegovo čast in ugled. Otrok ima torej pravico do zakonitega varstva proti takšnemu vmešavanju ali napadom. Ima tudi pravico do varstva osebnih podatkov (38. člen ustave), kamor spadajo vsi podatki, ki se nanašajo na posameznika, ne glede na obliko, v kateri so izraženi. Za razpolaganje z osebnimi podatki (tudi njihovo javno objavljanje) mora biti podana pravna podlaga ali vsaj privolitev prizadetega.

Za uresničevanje in varstvo pravic otrok so **predvsem odgovorni njihovi starši oziroma zakoniti zastopniki**. Starši imajo pravico in dolžnost zagotavljati uspešen telesni in duševni razvoj svojih otrok (prvi odstavek 4. člena Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). Žal nekateri starši ob sklicevanju se na svojo ljubezen in skrb za otroka s privolitvijo ali celo z zahtevo po medijskem razkrivanju podrobnosti iz družinskega življenja ne ravna v korist otrok, ampak zaradi osebnih interesov njihove pravice grobo kršijo. To je **zloraba starševskih pravic**.

Menimo, da **nekatero objave v medijih grobo izpostavljajo otroke in jih stigmatizirajo**, kar jim lahko povzroči nepopravljivo psihično škodo. Takšne objave so nedopustne same po sebi, ne glede na voljo staršev. Ob tem se zastavlja tudi vprašanje odgovornosti novinarjev oziroma urednikov medija. Medijskega razkrivanja podrobnosti iz zasebnega, družinskega ali spolnega življenja otrok nikakor ni mogoče enačiti z javnim interesom po obveščeniosti. Učinki takšnega ravnanja staršev in medijev niso le grob poseg v zasebnost otrok, skregan z razmislekom o njihovi koristi, temveč lahko pomenijo že prav odkrito nasilje nad otroki. Takih posegov v nobenem primeru ni mogoče opravičevati na primer zgolj z radovednostjo javnosti, saj ta ne uživa ustavnega varstva. Prav tako se mediji ne morejo uspešno sklicevati na spoštovanje svoje specifične medijske politike in medijske zakonodaje, na primer na resničnost objavljenih informacij ali prepričljivost njihovih virov. Zlasti v

primerih, ko mediji zlorablajo tragične življenjske zgodbe in njihove akterje spreminjajo v subjekt medijskih prispevkov, se upravičeno zastavljajo temeljna vprašanja o spoštovanju osebnega dostojanstva prizadetih. Ne moremo se znebiti vtisa, da so nekatere odločitve novinarjev in urednikov za poročanje in izbrani način poročanja o tem povsem zavestne. Menimo, da je sklicevanje na svobodo izražanja v takšnih primerih le krinka za dejavnost, ki z izrabljanjem človeških čustev očitno meri zgolj na pridobivanje ekonomskih koristi. Spoštovanje vsebine človekovih pravic in še zlasti upoštevanje koristi otroka, tudi ko gre za medije, ne sme biti le vprašanje uvidevnosti, kaj šele milosti novinarjev in urednikov. Posebej opozarjamo na določilo 6. člena zakona o medijih, ki določa, da dejavnost medijev temelji med drugim tudi na nedotakljivosti in varstvu človekove osebnosti in dostojanstva ter da mora biti ustvarjanje programskih vsebin v skladu s poklicnimi kodeksi.

Vsakdo lahko z namenom, da bi dosegel boljše ravnanje novinarjev ali posameznih uredništev, **vloži pritožbo na Novinarsko častno razsodišče (NČR)**, ki presoja skladnost ravnanja novinarjev z njihovim kodeksom. Opozorimo naj, da Kodeks novinarjev Slovenije med drugim v 22. točki zapoveduje, da morajo novinarji posebno obzirnost pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih ali bolnih.

Varuh je v svojem poročilu za leto 2004 že napovedal, da bo po svoji presoji tudi sam vlagal pobude za presojo etičnosti ravnanja novinarjev in urednikov. Leta 2005 je vložil pobudo in še eno marca letos. Pri tem je in bo še naprej upošteval tako težo kršitev in njenih posledic kot tudi zmožnosti prizadete osebe za učinkovito varstvo njenih pravic. Glede na to, da otrok v primerih, ko starši odpovedo, nima ustrezne pomoči (zagovornika) za učinkovito varstvo svojih pravic, mora biti **upoštevanje njegovih koristi še toliko bolj pomembno vodilo** in hkrati svetinja, glede katere ne bi smelo biti prav nobene izjeme. Menimo, da je za pravno varnost osebnostnih pravic nujno, da se čim prej razvijejo ustrezni etični standardi ravnanja novinarjev, te pa lahko večinoma izoblikuje šele praksa.

Ptički brez gnezda

Mladinsko vzgojno povest s tem naslovom je Fran Milčinski napisal pred devetdesetimi leti, a njena vsebina ni nič manj aktualna, kot je bila tedaj. S slikovito prisposobo je poimenoval otroke, ki nimajo urejene družine in doma.

Naši ptički brez gnezda so otroci in mladostniki, ki iz različnih razlogov trajno ali začasno živijo zunaj svoje biološke družine: v rejniških družinah ali v zavodih. Izhajajo iz neustreznih socialnih in družinskih razmer, nekateri so brez staršev, mnogi so vzgojno zanemarjeni in zapuščeni. Gre za skoraj dva tisoč mladih do osemnajstega leta. Vsako leto prejmemo pobude z njihovimi zgodbami. Le redko jih napišejo sami, večkrat nas na njihov položaj opozorijo rejniki in strokovni delavci institucij, včasih sosedje ali znanci.

Ob proučevanju problematike otrok smo v preteklem letu pozornost namenili tudi rejništvu in zavodskemu varstvu.

Rejništvo kot posebno obliko varstva otrok, ki potrebujejo oskrbo in vzgojo pri osebah, ki niso njihovi starši, določa Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Izvajanje dejavnosti pa ureja Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti. Ta določa tudi pogoje za izvajanje, postopek pridobitve dovoljenja za to, način in financiranje.

Po dostopnih podatkih je pri nas približno 1300 otrok nameščenih v rejniških družinah. Čeprav se zdi, da posebne problematike na tem področju ni, se prav v zadnjem času polemično in dokaj ostro razpravlja o tem, ali je področje res urejeno brez napak in ali res ni treba razmišljati o spremembah in dopolnitvah predpisov. Mnogi izvajalci - rejniki - so kritični do veljavnih standardov za izvajanje rejniške dejavnosti, opozarjajo na pomanjkljiv nadzor in izpostavljajo materialno vrednotenje rejništva.

Z vidika varstva otrokovih pravic je treba k temu dodati, da so otroci, ki se znajdejo v postopku oddaje v rejo, še vedno največkrat objekt pravic, saj se jih le redko vpraša za mnenje, še redkeje se ga tudi upošteva. V postopkih je nemalokrat problem zastopanje otrok, ugotavljanje in zagovarjanje njihovih največjih koristi.

Nadaljnje pomanjkljivosti ugotavljamo v majhnih možnostih permanentnega izobraževanja in usposabljanja rejnikov, rejniki so deležni premalo strokovne podpore in opore. Pogrešamo urejen in dostopen register izvajalcev z ustreznimi podatki. Rejnikom bi bilo treba omogočiti, da so tudi skrbniki otrok in celoviteje urediti njihov položaj v razmerju do države. Okrepiti bi bilo treba tudi strokovno delo z biološkimi starši (z matično družino), saj je oddaja otroka v rejo začasen ukrep, ki naj bi trajal čim krajši čas. Čimprejšnja vrnitev otroka v biološko družino bi morala biti pravilo, in ne izjema.

Področje zavodskega varstva v nasprotju z rejništvom urejajo šolski predpisi, saj večina zavodov sodi med vzgojno-izobraževalne ustanove. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja kot krovni zakon ureja pogoje za opravljanje ter določa način opravljanja in financiranja vzgoje in izobraževanja otrok,

mladostnikov ter mlajših polnoletnih oseb s posebnimi potrebami.

Obiski zavodov, pogovori z ravnatelji in nekaterimi drugimi strokovnimi delavci, anketiranje učencev in pogovori z njimi so pokazali skupne težave, ki jih je zaslediti na izvedbeni ravni in jih veljavni predpisi ne rešujejo ustrezno.

Tako bo po našem mnenju treba znova proučiti pogoje in razloge, v katerih smejo državni organi s svojimi ukrepi poseči v družino. Centri za socialno delo se za hitro in učinkovito reagiranje, če je otrok ogrožen, prevečkrat izgovarjajo na pomanjkanje pooblastil. Nasprotno pa se jim nemalokrat očita prehitro ukrepanje in s tem kršenje pravic staršev.

Podrobneje bo treba urediti dolžnosti staršev, ki so jim bili otroci odvzeti v skladu z zakonom. V posameznih dolžnostih bi morali biti izenačeni s starši, ki bremena za

preživljanje otrok ne morejo prevaliti na državo. Mnogi starši, ki so zdaj popolnoma brez finančnih obveznosti do svojih otrok, želijo stanje, ko je otrok nameščen v zavod, ohraniti čim dlje, tudi ko to ni več potrebno.

Kot precejšnja pomanjkljivost se ponekod kaže dokaj skromno delo pristojnih služb z biološko družino. Premalo je preverjanja utemeljenosti razlogov za nadaljnje bivanje otrok v zavodih. Center za socialno delo se prehitro zadovolji z uspešno namestitvijo otroka v zavod, še posebej če se otrok tam dobro počuti. Dogaja se, da imajo zavodi stike s pristojnimi centri za socialno delo le, kadar je kaj narobe.

V postopkih, v katerih se odloča o otrokovih pravicah, je treba pridobiti mnenje otroka. To bi bilo treba vgraditi v predpise in tudi v socialno pedagoško doktrino obravnavanja otrok in družine. Šele potem se bo hitreje spremenila tudi praksa.

V nasprotju z rejništvom, kjer je delo s starši v največji meri prepuščeno volji in iznajdljivosti strokovnih delavcev centra za socialno delo, zavodi starše nenehno vabijo in spodbujajo k sodelovanju. Zanje organizirajo razne oblike izobraževanja in usposabljanja, šole za starše, skupine za samopomoč, kjer jih med drugim učijo predvsem odgovornega starševstva. Če bi njihova prizadevanja imela dovolj podlage v predpisih in praksi ob aktivnem sodelovanju centrov za socialno delo, bi zagotovo hitreje dosegli cilj - vrnitev otroka ali mladostnika v družino, ki bo kos dnevnim težavam, vzgojni in socializacijski funkciji ter reševanju konfliktov. Kot problem so v zavodih izpostavili še vse pogostejše dodatne motnje pri mladih, predvsem razne pedopsihiatrične

težave, ki so redko diagnosticirane. Zdravnik jim dokaj hitro predpiše različna zdravila (predvsem sredstva za umirjanje, antidepresive); otroci so tako deležni pomanjkljive, celo neustrezne obravnave. V novih stresnih situacijah se znajdejo po polnoletnosti in po koncu usposabljanja v zavodu. Kam po odpustu, če nimajo staršev ali kadar starši nočejo, da bi se vrnili domov? Primerna rešitev bi bila mladinska stanovanja, o katerih se komaj kje razmišlja.

Mladi se morajo znajti po svoje, ne glede na to, kako so na življenje pripravljeni.

Zgodba o ptičkih brez gnezda se lahko mnogim ponovi.

Otrok pred sodiščem

Ima otrok samo pravico ali tudi možnost, da pove svoje mnenje?

Mogoče je naslov nekoliko provokativen, vendar izhaja iz naših izkušenj pri obravnavi pobud. Glede pravice otroka do izražanja lastnega mnenja se, žal, še vedno srečujemo s težavami glede razumevanja in izvajanja tako mednarodnih konvencij (Konvencije o otrokovih pravicah in evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic) kot tudi domače zakonodaje, še zlasti Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) in Zakona o pravnem postopku (ZPP), ki uveljavljata pomembne spremembe v dosedanjem razumevanju in obravnavanju otroka kot nosilca pravic.

ZZZDR v 105. členu med drugim določa, da mora sodišče pred odločitvijo o varstvu in vzgoji otroka pridobiti mnenje centra za socialno delo (CSD) glede otrokove koristi, upoštevati pa mora tudi otrokovo mnenje:

- če ga je otrok izrazil sam ali
- po drugi osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral in če je sposoben razumeti pomen in posledice svoje odločitve.

Procesno je zahteva po upoštevanju otrokovega mnenja opredeljena v 410. členu ZPP, ki določa, da mora sodišče otroka, ki je sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitve, primerno obvestiti o uvedbi postopka in njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. Glede na starost otroka in druge okoliščine mora sodnik otroka v ta namen povabiti na neformalni pogovor na sodišču ali zunaj le-tega s posredovanjem CSD ali šolskega svetovalnega delavca. Ob pogovoru je lahko navzoča oseba, ki jo otrok sam izbere. O pogo-

voru se sestavi sodnik zapisnik, lahko se naredi tudi zvočni zapis. Iz navedenega izhaja, da je pravica otroka, da pove svoje mnenje, lahko omejena le z okoliščinami, ki jih določa zakon, torej s tem, da je otrok sposoben razumeti pomen postopka in njegove posledice. Sodišče se pridobitvi otrokovega mnenja lahko izogne le, če oceni, da otrok ni sposoben razumeti pomena postopka in njegovih posledic, vendar mora biti to ugotovljeno v sodnem postopku in preverljivo.

Mnenje varuha je, da zakon ne dopušča nobenega dvoma: o pogovoru sestavi zapisnik sodnik in nihče drug. To poudarjamo zato, ker iz obravnavanih pobud izhaja, da si nekatera sodišča navedene zakonske določbe razlagajo tako, da jim ni treba pridobiti mnenja otroka neposredno in se v postopku zadovoljijo z mnenjem oziroma zapisom pogovora, ki so ga naredili strokovni delavci centra. Varuh meni, da sodišče svoje neposredne dolžnosti ne more prenesti na center za socialno delo. Posredovanje centra, ki ga predvideva zakon, lahko pomeni le primernejši način vabljenja otroka, vzpostavitev ustreznega vzdušja in strokovno pomoč, če sodnik nima ustreznega znanja za pogovor z otrokom. Nikakor pa to ne more pomeniti odsotnosti sodnika, saj mora o pogovoru sestaviti zapisnik on sam in nihče drug. Nekateri sodniki si pomagajo tudi tako, da so navzoči na CSD ob pogovoru z otrokom.

Naj sklenemo z mnenjem dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič: Nujno je razmejiti pristojnosti med sodišči in CSD. V novih razmerjih morajo novo znanje pridobiti tako centri kot sodišča, vendar vsak v svojem kontekstu. Na centrih je to svetovanje in pomoč, na sodišču pa odločanje.

Zastopanje otrok v pravnih postopkih

Po slovenski ustavi uživajo otroci posebno varstvo in skrb, kar državo obvezuje, da z ustreznimi ukrepi zagotovi uveljavitev njihovih pravic. V ospredje postopkov, ki zadevajo otroka, je treba postaviti njegov interes, ga obravnavati kot samostojnega nosilca pravic in s tem okrepiti njegov položaj v postopku. Ta zahteva izhaja tudi iz Konvencije ZN o otrokovih pravicah in evropske Konvencije o uresničevanju otrokovih pravic

Žal v praksi ni tako. Ob obravnavanju pobud se namreč vse pogosteje srečujemo z zelo perečimi težavami, iz katerih so razvidne hude stiske in nemoč otrok, še zlasti v primerih, ko so interesi otroka in staršev v navzkrižju in ko starši ne znajo ali ne zmorejo ustrezno skrbeti za otroka (manipuliranje z otrokom v času odločanja, kateremu od staršev bo otrok zaupan, neutemeljeno preprečevanje osebnih stikov otroka s staršem, s katerim ne živi, v primerih nasilja v družini, spolne zlorabe, v neurejenih družinskih odnosih, osebnih težavah staršev ali enega od njiju, oddaje otroka v zavod ali rejniško družino in podobno).

Ob iskanju možnosti za pomoč otroku v stiski se v reševanje vprašanja vse premalo vključuje otrok in ob tem upošteva drugačnost njegovega čutenja in dojemanja stvarnosti. Otrokovo mnenje in hotenje (če ga že kdo vpraša zanj) se pri sprejemanju odločitev premalo upošteva, čeprav konvencija z 12. členom zagotavlja otroku pravico do lastnega mnenja in obvezo odraslim, da to mnenje jemljemo resno v vseh zadevah, ki se ga tičejo. Ob neupoštevanju zmožnosti otroka in njegovega aktivnega sodelovanja mu povzročimo več škode kot koristi. Otroka je torej treba aktivno vključiti v iskanje možne rešitve in ob tem seveda ne samo poslušati njegovo mnenje in želje, ampak jih jemati resno in upoštevati,

seveda v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo, saj le tako lahko pričakujemo tudi njegov resničen prispevek k dolgoročnemu reševanju vprašanja. Za aktivno sodelovanje je treba otroka okrepiti s pomočjo zagovornika.

Pomembna vrednota in temeljno načelo zagovorništva je, da bi moral biti zagovornik glas otroka tako v postopku odločanja kot tudi v času namestitve zunaj družine. Otroku naj bi glede na starost in sposobnost razumevanja dajal vse potrebne informacije, nasvete, zastopanje, podporo.

Zagotavljati bi moral, da so mnenja in hotenja otroka slišana, razumljena in zapisana. Zastopati bi moral otroka in nikogar drugega (neodvisnost), se zavzemati za njegove pravice in potrebe. To bi otroku omogočilo občutek varnosti in zagotavljalo, da bodo njegove pravice spoštovane in njegov glas slišan. Menimo, da bi zagovorništvo otrok lahko opravljal samostojen in neodvisen organ z interdisciplinarno sestavo strokovnjakov, ki bi obvezno morali imeti tudi ustrezno znanje za sporazumevanje in delo z otroki.

Iz tega izhaja, da je nujna čimprejšnja postavitev instituta zastopanja otroka. V ta namen smo v sodelovanju z vladnimi in nevladnimi organizacijami oblikovali delovno skupino strokovnjakov, ki naj bi pripravila projekt Zagovorništva otrok in mladostnikov.

Javno bomo o zagovorništvu otrok spregovorili 20. aprila v prostorih Državnega sveta, kjer bo potekala celodnevna izmenjava mnenj strokovnjakov in zainteresiranih javnosti. S sklepi in smernicami posveta želimo opozoriti javnost na to vprašanje in prispevati k postavitvi sistema zagovorništva.

*Naslovnica Splošne deklaracije o človekovih pravicah, privedba za otroke;
Avtorja: Ruth Rocha, Otavio Roth; Vir: Zdru eni narodi, 1989*

